

УДК 343. 53

I. Khar

**THEORETICAL AND APPLIED PROBLEMS
OF A SUBJECT OF CRIMES IN THE FIELD
OF BUSINESS ACTIVITY UNDER ARTICLES 199–201,
203-1, 203-2, 204–205, 205-1, 206, 206-2, 209, 209-1, 210
OF THE CRIMINAL CODE OF UKRAINE**

I.O. Харь

*кандидат юридичних наук, доцент,
заступник завідувача кафедри кримінального права,
кримінології, цивільного та господарського права
ВНЗ «Національна академія управління»*

**ТЕОРЕТИЧНІ І ПРИКЛАДНІ ПРОБЛЕМИ СУБ'ЄКТА
ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ ГОСПОДАРСЬКОЇ
ДІЯЛЬНОСТІ, ПЕРЕДБАЧЕНИХ СТСТ. 199–201, 203-1,
203-2, 204–205, 205-1, 206, 206-2, 209, 209-1,
210 КК УКРАЇНИ**

Постановка проблеми. Питання, що стосуються суб'єкта злочинів у сфері господарської діяльності, мають важливе значення для теорії кримінального права та правозастосовної діяльності правоохоронних органів і суду, тому з'ясування суб'єкта задекларованих нами злочинів на сьогодні є особливо актуальним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню проблеми суб'єкта злочинів у сфері господарської діяльності присвятили свої праці такі вчені, як: П.П. Андрушко, Н.О. Гүторова, О.О. Дудоров, М.І. Мельник, М.І. Хавронюк, О.В. Працюк, В.В. Черней, Є.Л. Стрельцов, В.Я. Тацій, В.К. Матвійчук та ін. Проте до цього часу зазначена ця проблема не знайшла свого належного вирішення.

Метою статті є дослідження суб'єкта злочинів у сфері господарської діяльності, передбачених стст. 199–201, 203-1, 203-2, 204–205, 205-1, 206, 206-2, 209, 209-1, 210 КК України.

Основні результати дослідження. Проблема суб'єкта злочину загалом, а також суб'єкта злочинів у сфері господарської діяльності має певний теоретичний і практичний багаж у науці кримінального права [1, с. 137–147; 2, с. 23–28; 3, с. 30; 4, с.58; 5, с. 3–4; 6, с. 4; 7, с. 130; 8, с. 1–28; 9, с. 1–318; 10, с. 1–36; 11, с. 1–304; 12, с. 82–84; 13, с. 130–141]. Питання про суб'єкт злочину протягом багатьох років було дискусійним у теорії кримінального права.

Зазначимо, що і на сьогодні в ряді моментів, які характеризують цей елемент складу злочину, немає єдності поглядів серед теоретиків. Суб'єктом злочину кримінальне право визнає фізичну осудну особу (людину), яка досягла до моменту вчинення певного злочину віку, з якого особа, що вчинила суспільно небезпечне діяння, заборонене кримінальним законом, і здатна понести за нього кримінальну відповідальність [14, с. 34; 15, с. 74]. Існує й таке визначення суб'єкта злочину: «це фізична осудна особа, яка вчинила злочин у віці, з якого відповідно до Кримінального кодексу може настати кримінальна відповідальність» [16, с. 86; 17, с. 211].

Нам більше імпонує визначення суб'єкта злочину, яке запропоноване В.Я. Тацієм і В.К. Матвійчуком, оскільки з ньому більш чітко визначається вік кримінальної відповідальності.

Історичний аналіз законодавчого підходу до розуміння цього елемента складу злочину дає підстави стверджувати, що вітчизняний кримінальний закон завжди визнавав суб'єктом злочину виключно людину, зокрема до 1 вересня 2014 року, коли вже і юридичну особу буде можна притягнути до кримінальної відповідальності за деякі кримінальні правопорушення. Необхідно зазначити, що вперше в КК України 2001 р. у ч. 1 ст. 18 дається законодавче визначення суб'єкта злочину: «Суб'єктом злочину є фізична осудна особа, яка вчинила злочин у віці, з якого, відповідно до цього Кодексу, може настати кримінальна відповідальність» [18], також визначення спеціального суб'єкта сформульоване у ч. 2 ст. 18 КК України: «Спеціальним суб'єктом злочину є фізично осудна особа, що вчинила злочин у віці, з якого може наставати кримінальна відповідальність за злочин, суб'єктом якого може бути лише певна особа» [18]. Відсутність будь-якої ознаки загального, а для спеціального – ознак спеціального суб'єкта злочину виключає склад конкретного злочинного діяння й застосування до особи покарання. Ці вимоги стосуються і суб'єктів злочинів у сфері господарської діяльності. Така значущість суб'єкта злочину у сфері господарської діяльності потребує належної уваги до його дослідження.

Аналіз юридичної, філософської, медичної і психологічної літератури окреслив основні теоретичні й методологічні проблеми вчення про суб'єкт злочину в науці кримінального права. З дослідження цієї літератури видно, що під методологією розуміють передусім звернення щодо принципів побудови, форм і способів науково-пізнавальної діяльності, вчення про структуру, логічну організацію, а також щодо методів і засобів цієї діяльності [19, с. 164]. Виходячи із зазначеного, слід погодитися з думкою В.Г. Павлова, що методологія дає змогу представити вчення про суб'єкт злочину взагалі, і, на нашу думку, про суб'єкт досліджуваних злочинів з історико-філософських, правових і теоретичних позицій, допомагає визначити найбільш перспективні напрями цього вчення, глибше пізнати логіку існуючих проблем, виявити і закріпити важливі пріоритети в їх дослідженні [9, с. 12]. Зважаючи на вищевикладене, у пропонованому дослідженні варто зупинитися на деяких теоретичних і методологічних положеннях суб'єкта злочину. Крім того, досконале вирішення проблеми суб'єкта злочинів, передбачених стст. 199–201, 203-1,

203-2, 204–205, 205-1, 206, 206-2, 209, 209-1, 210 КК України, неможливе без осмислення теоретичних і методологічних проблем дослідження суб'єкта злочину та дискусійних питань вчення про суб'єкт злочину.

Насамперед на цьому шляху дослідження зазначимо ще раз, що під методологією розуміють: вчення про принципи побудови, форм і способів науково-пізнавальної діяльності; вчення про структуру логічної організації, а також щодо методів і засобів цієї діяльності [20, с. 164]. Термін «методологія» в літературі в широкому розумінні використовується як філософське вчення про методи пізнання [21, с. 365–367]. У вузькому розумінні під методологією розуміють сукупність пізнавальних засобів, розроблених на основі принципів загальної методології, що мають методологічне значення в конкретній сфері пізнання і практики [19, с. 13–14]. Крім того, під методологією розуміють систему принципів наукового дослідження, оскільки методологія визначає, якою мірою зібрані факти можуть слугувати і відповідати об'єктивному знанню [22, с. 24].

Маючи достатньо аргументовані визначення та підходи і провівши аналіз юридичної, філософської, медичної і психологічної літератури, окреслимо основні теоретичні й методологічні проблеми вчення про суб'єкт злочину в науці кримінального права, а також ті, що стосуються і суб'єкта злочинів, передбачених стст. 199–201, 203-1, 203-2, 204–205, 205-1, 206, 206-2, 209, 209-1, 210 КК України.

Виходячи з означеного вище, слід констатувати той факт, що формування цілої низки методологічних основ учення про суб'єкт злочину відносяться до теорій і правових поглядів І. Канта, Г.В.Ф. Гегеля, А. Фейєрбаха, І.Г. Фіхте та інших дослідників права, які мали великий вплив на розвиток правової думки в Україні. Так, у філософії І. Канта інтерес викликає: осмислення злочину і особи, що його вчинила; переконання, що злочин вчиняється за бажанням людини (за рішенням її волі); що суб'єкт злочину (як фізична особа) володіє свободою волі [23, с. 137]. Натомість за кримінально-правовою теорією Г.В.Ф. Гегеля: злочинець — це не просто об'єкт каральної влади держави, а суб'єкт права, воля і мислення якого являють собою щось єдине, тому що воля не що інше, як мислення, яке перетворює себе в наявне буття і при цьому наявність волі є загальною умовою інкримінування; осудність як властивість особи, що вчинила злочин, свідчить про те, що суб'єкт як мисляча істота, знав і хотів діяти певним чином [24, с. 89–165]. А. Фейєрбах вважав, що злочин вчиняється не з чуттєвих спонукань, а із свавілля вільної волі (як дія вільної волі злочинця) [25, с. 16–30]. І.Г. Фіхте наполягав на тому, що злочин залежить від свободи волі людини [26, с. 165].

Слід погодитися з дослідженнями А.А. Піонтковського, який вважає, що кримінально-правові погляди І. Канта на проблему суб'єкта злочину були ідеалістичними. Натомість це ж питання Г.В.Ф. Гегелем розглядалося по суті у сфері абстрактного права, а погляди А. Фейєрбаха були антиісторичними, тобто в їх основі лежить методологія критичної філософії [26, с. 17].

Багато питань, в тому числі тих, що стосуються суб'єкта злочину, відображені у філософії І. Канта, Г.В.Ф. Гегеля. І.Г. Фіхте. У подальшому ці питан-

ня розроблялися і досліджувалися різними правовими школами. Так, найвидатнішими теоретиками класичної школи кримінального права, що виникла в Європі у другій половині XVIII ст. — на початку XIX ст., поряд з А. Фейєрбахом, були К. Біндінг (Німеччина), Н. Россі, О. Гарро (Франція). В Україні представником цього напрямку був професор А.Ф. Кістяковський, у Росії — М.С. Таганцев, Н. Д. Сергієвський. Ця школа кримінального права базувалася на метафізичній, ніким і нічим не обумовленій свободі волі особи і відсутності кримінальної відповідальності неосудних. Протилежних поглядів дотримувались представники антропологічної школи кримінального права, що виникла в кінці XIX ст. (засновники: Ч. Лоброзо, Р. Гарофало, Е. Феррі та ін.). Спираючись на методологію вульгарного матеріалізму і позитивізму, заперечуючи повністю вольову діяльність, ці дослідники обґрунтовували вчення про злочинну людину. Іншими словами, Ч. Лоброзо, Р. Гарофало, Е. Феррі та ін. стверджували, що злочини вчиняються незалежно від суспільних умов і, як правило, природженими злочинцями. Представники соціологічної школи кримінального права (кінець XIX ст. — початок XX ст.) А. Прінс, І.Я. Фойніцький та ін. виступили проти визнання свободи волі злочинця, наполягаючи, що його дії обумовлені соціальними факторами злочинності [22, с. 22]. По суті, вони заперечували інститути кримінального права, вчення про склад злочину, не проводили різниці між поняттями «осудність» і «неосудність». Злочинне діяння розглядалось як вчинок розумної людини. Методологією цієї школи були філософія прагматизму і позитивізму. Представники соціологічної школи кримінального права вважали, що будь-який злочин вчиняється фізичною особою (людиною). Якщо розглядати проблеми дослідження суб'єкта злочину з позицій методології теоретичних концепцій в українському і російському кримінальному праві, то, незважаючи на різне ставлення дореволюційних вітчизняних криміналістів до філософських і кримінально-правових теорій, у більшості своїй вони були єдині в тому, що суб'єктом злочину може бути тільки фізична особа, і виступали проти кримінальної відповідальності юридичних осіб.

Проблема осудності й неосудності особи, яка вчинила злочин, що є однією з основних у теорій кримінального права щодо суб'єкта злочину, вирішувались представниками різних шкіл по-різному. Що ж стосується віку суб'єкта як однієї з його головних ознак, то дослідження зводилося до різних класифікацій злочинних елементів або до розгляду їх вікових особливостей з позицій індивідуальних особливостей злочинця. Звичайно, вивчення свободи волі, осудності, неосудності та інших питань, що пов'язані з поведінкою людини в суспільстві, неможливо обґрунтувати і вирішити окремо від проблеми суб'єкта злочину, з якою тісно пов'язані різні інститути кримінального права [27, 34–36].

В історичному аспекті представляє інтерес методологічний і теоретичний аналіз суб'єкта злочину в кримінальному праві й кримінальному законодавстві в період розвитку СРСР і його складової Української РСР. Як, на наш погляд, вірно вважає Ю.А. Красіков, після жовтневої революції доктрина соціалістичного права увібрала в себе реакційні положення соціологічної школи

права, спотворивши багато в чому класичний напрямок [28, с. 35]. У перші роки існування радянської держави увага до вивчення суб'єкта злочину юристами майже не приділяється. Це було пов'язано з тим, що кримінальне законодавство потребувало кардинальних змін [8, с. 18]. У цей період наука кримінального права з нових методологічних позицій стала вирішувати завдання з переосмисленням кримінально-правових теорій, у тому числі й тих, що стосуються суб'єкта злочину.

У радянський період значний внесок у розвиток теорії і методології з проблем суб'єкта злочину внесли Я.М. Брайнін, В.С. Орлов, А.А. Піонтковський, А.М. Трайнін, І.І. Карпець, В.М. Кудрявцев, Н.Ф. Кузнецова, Н.С. Лейкіна, Р.І. Міхєєв, В.Я. Тацій, С.С. Яценко, П.С. Матишевський, О.Я. Светлов та інші. Але у зв'язку з відсутністю в теорії кримінального права послідовного, стрункого вчення про суб'єкт злочину вченими допускалися методологічні помилки в характеристиці його ознак. Традиційно суб'єкт злочину характеризувався у вигляді одного з елементів складу злочину [8, с. 18]. На думку О.Ф. Шишова, в підручнику з кримінального права 1938 р. був допущений ще один методологічний прорахунок, який полягав у тому, що соціальна суть інституту вини розглядалася в розділі «Суб'єкт злочину» [22, с. 67].

Загальновизнаною думкою є та, що висвітлення питань методології в кримінально-правовій літературі цього ж напрямку щодо суб'єкта злочину обмежувалося лише вказівкою авторів на діалектичний матеріалізм як всезагальний метод наукового пізнання, а приватно-наукові методи були не на часі і потребували дослідження.

Важливе значення для розуміння теоретичних і методологічних проблем поняття «суб'єкт злочину» мало дослідження радянськими та сучасними фахівцями в галузі кримінального права філософського поняття свободи, волі в її матеріалістичному розумінні, а також ознак суб'єкта злочину (вік, осудність і неосудність).

У науці кримінального права, як зазначалося раніше, склад злочину є необхідною і достатньою підставою притягнення осудної особи, що вчинила злочин, з урахуванням встановленого законом віку до кримінальної відповідальності. Структурну основу складу злочину складає об'єкт, об'єктивна сторона, суб'єкт і суб'єктивна сторона [29, с. 162]. В той же час А.М. Трайнін наполягав на тому, що суб'єкт злочину не може розглядатися в системі елементів складу злочину, тому що людина не є елементом вчиненого нею злочинного діяння [30, с. 191]. Позиція А.М. Трайніна не отримала широкого визнання серед теоретиків кримінального права. Було спірним у теорії кримінального права і твердження про те, що осудність і вік суб'єкта злочину не можна розглядати як ознаки, що відносяться до складу злочину (А.Н. Трайнін, Б.С. Нікіфоров та ін.). На переконання Н.С. Лейкіної, включення осудності і віку до числа основних ознак суб'єкта не є перетворенням злочинця в елемент вчиненого ним злочинного діяння, існує можливість спробувати дати більшу об'єктивну і всебічну характеристику конкретного складу злочину [31, с. 229–234]. Проте, на думку В.Г. Павлова, з якою слід погодитися, така позиція Н.С. Лейкіної є сумнівною [9, с. 19].

Важливою теоретичною основою в дослідженні суб'єкта злочину є вік, встановлений у законі, як обставина, що визначає настання кримінальної відповідальності за вчинене. Така ознака суб'єкта злочину як вік вченими практично не вивчена. Складність цієї проблеми полягає в тому, що вона пов'язана не тільки з природними, біологічними, але й соціально-психологічними властивостями людини, які мають враховуватися законодавцем при встановленні вікових меж для притягнення до кримінальної відповідальності. На певних історичних етапах вік, з якого наступала кримінальна відповідальність, встановлювався законодавцем по-різному. Достатньо низькі межі настання кримінальної відповідальності зберігалися тривалий час.

Загальна кримінальна відповідальність за чинним КК України настає з 16 років, хоча на практиці і в теорії кримінального права це питання вирішується неоднозначно [18]. Справа в тому, що за деякі злочини, не обумовлені в законі, кримінальна відповідальність може наставати з 18 або з 25 років. Дане положення реалізується, коли мова йде про спеціальний суб'єкт злочину. В цьому зв'язку виникає необхідність привести в кримінальному законі конкретний перелік норм, що передбачають настання кримінальної відповідальності з 18 або з 25 років. Від віку, на нашу думку, залежить і структура складу злочину.

Одним із аспектів дослідження суб'єкта в теорії кримінального права є його осудність, тобто такий психічний стан, коли особа, яка під час вчинення злочину могла усвідомлювати свої дії (бездіяльність) і керувати ними [14, с. 104].

Важливою особливістю дослідження суб'єкта злочину взагалі і, зокрема, суб'єкта злочинів, передбачених стст. 199–201, 203-1, 203-2, 204–205, 205-1, 206, 206-2, 209, 209-1, 210 КК України, є вивчення такого складного питання в науці кримінального права і кримінології, як співвідношення понять «суб'єкт злочину» і «особистість злочинця», які іноді ототожнюються. Методологічною основою дослідження цієї проблеми є як поглиблене вивчення самого злочинного діяння, зокрема і суб'єкта злочину на різних етапах розвитку нашої держави, так і вдосконалення кримінального законодавства з метою більш ефективної боротьби зі злочинністю, в тому числі й у сфері господарської діяльності. Поняття «суб'єкт злочину» і «особистість злочинця», хоча і близькі, але не тотожні. Крім того, вони мають різний обсяг, тому що поняття «суб'єкт злочину» вужче, ніж поняття «особистість злочинця» [8, с. 23]. Поняття «суб'єкт злочину» ґрунтується на конкретних положеннях, сформульованих у кримінальному законі, і виходить із методологічних передумов філософських і кримінально-правових теорій [8, с. 23]. Суб'єкт злочину — це термін кримінально-правовий, який, швидше, визначає юридичну характеристику особи, що вчинила злочин, і відрізняється від кримінологічного поняття «особистість злочинця» [8, с. 23]. Натомість поняття «особистість злочинця» як більш об'ємне розкривається через соціальну суть особи, а також через складний комплекс ознак, властивостей, зв'язків, відносин, моральний і духовний світ, що характеризують її, взятих у взаємодії з індивідуальними особливостями і життєвими фактами, що лежать в основі злочинної поведінки [8, с. 23].

Крім того, стосовно суб'єкта злочину також існує проблема його класифікації. Адже, як відомо, в юридичній літературі існують різні погляди на класифікацію суб'єктів злочину. Деякі автори стверджують, що ними можуть бути як приватні, так і службові особи [31, с. 229; 11, с. 131–141 т. ін.], а також, що суб'єктами злочинів можуть бути будь-які особи [32, с. 9]. Існує думка, що суб'єктом злочину можуть бути як громадяни, так і службові особи [33, с. 513]. В теорії кримінального права суб'єкти злочинів також класифікуються на загальний і спеціальний [34, с. 10; 10, с. 25 та ін.].

Така суперечлива класифікація суб'єктів злочину, їх тлумачення в науці кримінального права та судовій практиці не може надати допомогу судам і правоохоронним органам у справі боротьби зі злочинними проявами. Положення, що склалося, викликає необхідність більш поглибленого дослідження суб'єкта злочину і, зокрема, суб'єкта злочину, передбаченого стст. 199 – 201, 203-1, 203-2, 204–205, 205-1, 206, 206-2, 209, 209-1, 210 КК України. З цією метою передусім звернемося до термінології, що використовується авторами для позначення суб'єкта конкретного злочинного діяння. Так, В.Я. Тацій, А.А. Піонтковський та ін. при визначенні суб'єкта злочину використовують термін «приватна особа». Автор підтримує позицію В.К. Матвійчука, що поняття «приватна особа» не зовсім точно відображає той зміст, який названі автори йому намагаються надати [10, с. 70]. Перш ніж зробити спробу пояснити свою точку зору на це поняття, слід відзначити, що в кримінальному праві зміст терміна «приватна особа» до цього часу не знайшов належного висвітлення. Авторі існуючих підручників з кримінального права, курсів кримінального права, монографічної літератури, навчальних посібників і статей приватною особою називають деяких суб'єктів злочинів. При цьому не наводяться пояснення, на відміну від поняття «службова особа», якими ж ознаками повинна володіти приватна особа. Разом з тим, розробка ознак приватної особи має не тільки теоретичне, але й істотне практичне значення, на чому акцентував увагу С.Б. Гавриш та В.К. Матвійчук [35, с. 32; 10, с. 701, 37, с. 70], що і ми спробуємо аргументувати при визначенні суб'єкта злочину, передбаченого стст. 199–201, 203-1, 203-2, 204–205, 205-1, 206, 206-2, 209, 209-1, 210 КК України. Щоб отримати більш вичерпну відповідь на це питання, важливо дійсно дати тлумачення терміна «приватна особа», з'ясувати, який зміст в нього вкладається і що, власне, під ним треба розуміти, як його треба аргументувати. Згідно зі «Словарем русского языка» С. Ожегова слово «частный, -ое» означає «являющийся отдельной частью чего-либо, не общий, не типичный. Личный, не общественный, не государственный» [38, с. 717]. Близьке за значенням, хоча і більш вузьке тлумачення терміна «приватний» пропонує «Толковый словарь русского языка» В. Даля: «относящийся к части, общему, исключение» [39, с. 583]. Дещо схоже розуміння терміна «приватний» пропонується у Великому тлумачному словнику сучасної української мови: «Який належить окремій особі (особам); не державний, не суспільний. Який стосується окремої особи (осіб) особистий // перев., у сполуч. зі сл. життя. Не пов'язаний зі службовою або суспільною діяльністю, який не має офіційного значення... виконується поза державною службовою... який не перебував на

державній службі... Приватним способом: а) неофіційно; б) для окремої особи або поза державною службою...» [40, с. 926].

З існуючих тлумачень терміна «приватний», наведених у словниках, досить складно визначити ознаки приватної особи. Для цієї мети додатково необхідно скористатися положеннями, наведеними в чинному кримінальному законодавстві (ст. 364 КК України), як це робить В.К. Матвійчук у своїх дослідженнях, а саме: ознаками службової особи, а також ознаками неслужбової особи, що наводяться в юридичній літературі. Порівнюючи зазначені ознаки й правові наслідки, що є на практиці, які відносяться як до службової особи, так і неслужбової, використовуючи для пояснення тлумачення терміна «приватний», що наводяться у словниках, спробуємо визначити ознаки суб'єкта приватної особи як суб'єкта злочину.

Найбільш прийнятими є визначення й обґрунтування ознак суб'єкта злочину через діяльність і функції суб'єкта [41, с. 30; 42, с. 63], тобто функціональну діяльність такої особи. Зазначена позиція В.К. Матвійчука потребує лише певного уточнення, яке повинне мати таке наповнення: «крім діяльності і функцій суб'єкта (функціональної діяльності такої особи) ще необхідно в зазначеній динаміці врахування і відповідного статусу суб'єкта». Що ж стосується службових осіб, які дають вказівку на вчинення злочину або які його вчиняють особисто, то їхня діяльність згідно зі ст. 364 КК України відноситься до здійснення постійно чи тимчасово, чи за спеціальними повноваженнями функції представників влади або місцевого самоврядування, а також до того, що вони обіймають постійно чи тимчасово в органах державної влади, органах місцевого самоврядування на державних чи комунальних підприємствах в установах чи організаціях посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських функцій або виконують такі функції за спеціальними повноваженнями, якими особа наділяється повноваженим органом державної влади, органом місцевого самоврядування, центральним органом державного управління із спеціальним статусом, повноваженим органом чи повноваженою особою підприємства, установи, організації, судом або законом тощо [42, с. 79].

Суть першої функції виражається в безпосередньому управлінні людьми, виробничими, виховними, організаційними або технологічними процесами [42, с. 30–31]. Друга — охоплює коло обов'язків, пов'язаних з розпорядженням і управлінням державним, колективним або приватним майном, засобами виробництва та ін. суб'єкта [42, с. 62–63].

У частини суб'єктів, як свідчить це дослідження, функції та статус службової особи відсутні. Слід погодитися з думкою, що неможливо дати всебічне й об'єктивне визначення суб'єкта злочину (в частині, що стосується неслужбової особи) без розкриття змісту виробничих і професійних функцій, а також статусу такої особи, які такий суб'єкт виконує під час вчинення злочину [42, с. 63].

Ними є: 1) виробничі функції, в процесі яких відбувається процес виробництва; 2) професійні функції — відносно-постійний вид трудової діяльності, яка передбачає певну сукупність теоретичних знань, практичного досві-

ду і трудових навичок; 3) коло обов'язків такого працівника регламентується трудовим договором, контрактом, службовою інструкцією або іншими нормативно-відомчими актами [42, с. 62].

Варто погодитися з позицією В.К. Матвійчука, що поняття «приватна особа» і «службова особа» відноситься до різних систем відліку і їх (ці поняття) не можна порівнювати і протиставляти, а тому методично вірно розглядати конкретні системи в конкретних умовах (тобто в системі досліджуваних суспільних відносин) [42, с. 63], а саме: які охороняються стст. 199–201, 203-1, 203-2, 204–205, 205-1, 206, 206-2, 209, 209-1, 210 КК України. Отже, повнота поняття «суб'єкт злочину» виявляється в тому, що воно повинно мати повноту об'єму цього поняття (тобто варто наповнити це поняття конкретним змістом). З цього приводу слід погодитися з позицією В.К. Матвійчука і положеннями формальної логіки, що при поділі певного поняття, у даному випадку «суб'єкт злочину», сума об'ємів понять-ділників (службова, неслужбова і приватна особа) має дорівнювати об'єму (обсягу) діленого поняття [42, с. 63]. Таким чином, можна погодитися з таким визначенням приватної особи як суб'єкта злочину: це фізична осудна особа, якій вивпвнився до моменту вчинення злочину вік кримінальної відповідальності, яка вчиняє злочин, не маючи функції та статусу службової та неслужбової особи, не знаходиться в трудових відносинах, діє як приватна особа не в інтересах суспільно корисної діяльності [42, с. 60].

Децо іншу термінологію при визначенні суб'єкта злочину використовує В. Пакутін. Так, для позначення можливих суб'єктів конкретного злочину вчений вживає поняття «громадяни» поряд із службовими особами [43, с. 41]. Нам здається, що вірну позицію в цьому питанні займає В.К. Матвійчук, який зазначає що «використання терміна «громадянин» в поєднанні зі службовими особами як складових суб'єкта злочину неправомірне» [42, с. 63]. Дійсно, таке поєднання можливих суб'єктів окремого складу злочину призводить до відомої логічної помилки, тобто невідповідності членів поділу і їх перерізу, пересічення, перетину [42, с. 63], а отже, спричиняє відторгнення їх один від одного, адже очевидно, що службові особи також є громадянами. Крім того, при такому поєднанні вбачається і друга логічна помилка — неповнота ділення [35, с. 33; 42, с. 63], що є, на наш погляд, істотною методологічною помилкою. Автори, виходячи з механізму логіки мислення, використовуючи поняття «громадяни», не включають як можливих суб'єктів злочину осіб без громадянства, громадян іноземної держави, неслужбових і приватних осіб. Це ще раз підтверджує нашу позицію щодо суб'єкта злочину.

Цікавий типовий підхід до визначення суб'єкта окремого злочину пропонує А. Писарев [34, с. 10], який для його позначення використовує поняття «будь-які особи». Ми, так само, як і В.К. Матвійчук, вважаємо, що таке позначення суб'єкта надто загальне порівняно з переліченими і не має достатнього рівня конкретизації, необхідного для правоохоронних органів, тому що у вирокі суду таке формулювання неприпустиме. Дійсно, вирішуючи питання про кваліфікацію окремого злочину, орган дізнання, досудового слідства чи суд можуть надто широко розуміти можливий суб'єкт злочину, що призведе до

порушення законності. Під таким можна розуміти фізичну чи юридичну особу, а також таку, яка на момент вчинення злочину досягла 16-річного віку і якій не виповнилось 16 років (як приватна, так і неслужбова особа, а також слушно, що й службова особа). Така невизначеність у змісті суб'єкта не може сприяти правильному встановленню суб'єкта конкретного злочину, у тому числі й злочинів у сфері господарської діяльності. Крім того, це прямо суперечить предмету доказування (ст. 64 КПК України) за кожним кримінальним провадженням.

Поділ суб'єктів на загальний і спеціальний, як вірно вказує С.Б. Гавриш, дійсно не є достатнім, тому що не відображає соціального й правового статусу суб'єкта [44, с. 484]. Насправді це так, оскільки цей термін є певною абстракцією, позбавленою соціального змісту, тобто реальності суб'єкта як такого.

Зазначена вище термінологія, що використовується для класифікації суб'єктів злочинів, доповнилася пропозицією С.Б. Гавриша, який все-таки майже погодився з визначенням приватної особи, запропонованим В.К. Матвійчуком, але вже в певній своїй інтерпретації, у якій він називає ще й окремі позначення суб'єкта злочину: «Під приватними, як свідчить аналіз кримінально-правових норм, розуміються такі, котрих не можна визнати службовими особами при вчиненні конкретного злочину...» [44, с. 481–483].

Слід зауважити, що це вже крок у дослідженні приватної особи, а не категоричне заперечення, але цей крок не називає ознаки приватної особи, а використання термінів «звичайні злочинці», «випадкові злочинці» більше може свідчити про їх кримінологічні характеристики. Водночас використання чи невикористання своїх фахових навичок або знань не робить суб'єкта приватною, службовою чи неслужбовою особою.

Вважаємо, що теоретичне вирішення питання про суб'єкт злочинів у сфері господарської діяльності повинно насамперед слугувати практиці боротьби з такою злочинністю. Розробки в науці кримінального права можуть бути сприйняті практикою лише в тому випадку, якщо достатньою мірою конкретизовані і базуються на реальних умовах життя суспільства, мають правові та соціальні основи, які піддаються оцінці кримінальним законом.

Таким чином, маючи основні методологічні й теоретичні положення щодо суб'єкта злочинів і, зокрема, щодо злочинів у сфері господарської діяльності, проведемо дослідження злочинів, передбачених стст. 199–201, 203-1, 203-2, 204–205, 205-1, 206, 206-2, 209, 209-1, 210 КК України.

Кримінальна відповідальність настає тільки за наявності особи, яка вчинила конкретне суспільно небезпечне посягання відповідного складу злочину [29, с. 217]. У науці кримінального права та нормах КК України така особа називається суб'єктом злочину. У кримінально-правовій теорії суб'єкт злочину – це «особа, яка вчинила злочин і має сукупність ознак (властивостей), зазначених у кримінальному законі». Отже, суб'єкт злочину має три основні ознаки: 1) фізична особа; 2) осудність; 3) вік, з якого відповідно до КК України може настати кримінальна відповідальність.

Розглянемо суб'єкти цих злочинів окремо стосовно кожної із перерахованих вище статей чинного КК України.

Стаття 199. Виготовлення, зберігання, придбання, перевезення, пересилання, ввезення в Україну з метою використання при продажу товарів, збуту або збут підроблених грошей, державних цінних паперів, білетів державної лотереї, марок акцизного податку чи голографічних захисних елементів. Стосовно суб'єкта злочину, передбаченого ст. 199 КК України, існують такі думки: 1) О.І. Перепелиця, В.М. Киричко, В.Я. Тацій заявляють, що суб'єкт цього злочину — особа, яка досягла 16-річного віку (суб'єктом зберігання, придбання, перевезення, ввезення в Україну або збуту може визначатися як особа, яка незаконно виготовила чи одержала предмет злочину, так і інша особа) [45, с. 205]; 2) В.С. Плугатир, О.В. Кришевич, М.М. Панько, П.П. Андрушко стверджують, що суб'єкт цього злочину — загальний, а саме: фізична осудна особа, яка досягла 16-річного віку [46, с. 456; 47, с. 439; 48, с. 400]; 3) В.Я. Тацій упевнений, що суб'єкт цього злочину — особа, яка досягла 16 років (відповідно до Міжнародної конвенції від 20 квітня 1929 року щодо боротьби з підробкою грошових знаків, ратифікованою Урядом СРСР 3 травня 1931 року, особа підлягає кримінальній відповідальності за вказаний у ній злочин незалежно від місця його вчинення, навіть якщо вона вчинила його за кордоном проти грошової системи будь-якої з держав-учасниць Конвенції. Ця Конвенція передбачає правову підставу для застосування ст. 199 КК відповідно до універсальних принципів (ст. 8 КК) щодо іноземців та осіб без громадянства, що не проживають постійно в Україні, які вчинили злочинні дії з підробленими грошима за межами України) [49, с. 243]; 4) О.О. Дудоров наполягає на тому, що суб'єкт цього злочину — загальний [50, с. 572]; 5) В.Ф. Лапшин стверджує, що кримінальна відповідальність за вчинення злочину, передбаченого ст. 186 КК РФ, можлива при досягненні особою шістнадцятирічного віку (суб'єкт злочину є загальний). Кримінальній відповідальності за збут підроблених грошей, цінних паперів та іноземної валюти підлягають не тільки особи, які стали через збіг обставин володільцями підроблених грошей або цінних паперів, що усвідомлюють це і незважаючи на це, використовують їх як дійсні [51, с. 801]; 6) Б.В. Волженкін упевнений, що суб'єктом злочину, передбаченого ст. 186 КК РФ, може бути будь-яка особа (громадянин Росії, іноземець, особа без громадянства), яка досягла 16-річного віку і вчинила злочин як на території Росії, так і за її межами згідно з положеннями ч. 3 ст. 12 КК РФ [52, с. 377].

Аналіз перерахованих нами точок зору на суб'єкт злочину, передбаченого ст. 199 КК України (ст. 186 КК РФ), надає можливість виокремити з них позитивні положення: 1) суб'єктом цього злочину є фізична осудна особа, яка досягла 16-річного віку; 2) відповідно до Міжнародної конвенції від 20 квітня 1929 року щодо боротьби з підробкою грошових знаків, ратифікованою Урядом СРСР 3 травня 1931 року, особа підлягає кримінальній відповідальності за вказаний у ній злочин незалежно від місця його вчинення, навіть якщо вона вчинила його за кордоном проти грошової системи будь-якої з держав-учасниць Конвенції. Ця Конвенція передбачає правову підставу для застосування ст. 199 КК відповідно до універсальних принципів (ст. 8 КК) щодо іноземців та осіб без громадянства, що не проживають постійно в Україні, які вчинили злочинні дії з підробленими грошима за межами України; 3) суб'єктом

злочину може бути громадянин України, іноземець, особа без громадянства, які досягли 16-річного віку.

На підставі проведеного нами аналізу існуючих точок зору стосовно суб'єкта злочину, передбаченого ст. 199 КК України (ст. 186 КК РФ), можна запропонувати таке визначення цього суб'єкта злочину: «Суб'єктом злочину виготовлення, зберігання, придбання, перевезення, пересилання, ввезення в Україну з метою використання при продажу товарів, збуту або збут підроблених грошей, державних цінних паперів, білетів державної лотереї, марок акцизного податку чи голографічних захисних елементів є фізична осудна, приватна, неслужбова особа (громадянин України, особа без громадянства, громадянин іноземної держави), якій до моменту вчинення злочину виповнилося 16 років (Відповідно до Міжнародної конвенції від 20 квітня 1929 року щодо боротьби з підробкою грошових знаків, ратифікованою Урядом СРСР 3 травня 1931 року, особа підлягає кримінальній відповідальності за вказаний у ній злочин незалежно від місця його вчинення, навіть якщо вона вчинила його за кордоном проти грошової системи будь-якої з держав-учасниць Конвенції. Ця Конвенція передбачає правову підставу для застосування ст. 199 КК відповідно до універсальних принципів (ст. 8 КК) щодо іноземців та осіб без громадянства, що не проживають постійно в Україні, які вчинили злочинні дії з підробленими грошима за межами України)».

Стаття 200. Незаконні дії з документами на переказ, платіжними картками та іншими засобами доступу до банківських рахунків, електронними грошима, обладнанням для їх виготовлення. Стосовно суб'єкта злочину, передбаченого ст. 200 КК України, існують такі судження: 1) В.С. Плугатир, О.В. Кришевич, М.М. Панько заявляють, що суб'єктом цього злочину є фізична осудна особа, яка досягла 16-річного віку [46, с. 458; 47, с. 441]; 2) В.Я. Тацій наполягає на тому, що суб'єктом цього злочину є особа, яка досягла 16-річного віку [49, с. 251]; 3) О.О. Дудоров стверджує, що суб'єкт цього злочину загальний [50, с. 575]; 4) П.П. Андрушко упевнений, що суб'єктом цього злочину є особа, що досягла 16 річного віку (дії службової особи у разі вчинення, передбачених ст. 200 діянь, мають кваліфікуватися і за ст. 364, за наявності всіх інших ознак передбаченого нею злочину) [48, с. 403]; 5) В.Ф. Лапшин засвідчує, що кримінальна відповідальність за вчинення злочину виготовлення або збут підроблених кредитних або розрахункових карт та інших платіжних документів (ст. 187 КК РФ) можлива при досягненні особою шістнадцятирічного віку (рід професійної діяльності особи не має юридичного значення для кваліфікації злочину, що розглядається. Проте якщо особа, яка здійснювала підробку кредитних або розрахункових карт, а також інших платіжних документів, є працівником, наприклад, підприємства, на виробничій базі якого існує можливість здійснення швидкісного літографічного друку, запису інформації на магнітний носій (стрічку) і т. ін., то такий факт повинен враховуватися у процесі призначення покарання) [51, с. 811].

Аналіз існуючих точок зору на суб'єкт злочину, передбаченого ст. 200 КК України (ст. 187 КК РФ), а також чинного законодавства, надає можливість виокремити позитивні положення: 1) суб'єкт цього злочину є фізична

осудна особа, якій виповнилося 16 років; 2) дії службової особи у разі вчинення, передбачених ст. 200 КК України, діянь мають кваліфікуватися за цією статтею і за ст. 364 КК або 364-1 КК; 3) рід професійної діяльності особи не має юридичного значення для кваліфікації злочину, що розглядається.

На підставі проведеного аналізу існуючих точок зору, позитивних положень та чинного законодавства можна запропонувати таке визначення суб'єкта злочину, передбаченого ст. 200 КК України: «Суб'єктом злочину незаконні дії з документами на переказ, платіжними картками та іншими засобами доступу до банківських рахунків, електронними грошима, обладнанням для їх виготовлення є фізична осудна, приватна, неслужбова особа (громадянин України, особа без громадянства, громадянин іноземної держави), якій до моменту вчинення злочину виповнилося 16 років (рід професійної діяльності особи не має юридичного значення для кваліфікації злочину, що розглядається. Дії службової особи у разі вчинення, передбачених ст. 200 КК України, діянь мають кваліфікуватися за цією статтею і за ст. 364 КК або ст. 364-1 КК)».

Стаття 201. Контрабанда. Щодо суб'єкта злочину, передбаченого ст. 201 КК України, існують такі погляди: 1) В.Я. Тацій заявляє, що суб'єкт контрабанди – особа, яка досягла 16-річного віку (вчинення контрабанди службовою особою з використанням свого службового становища, кваліфікуються за ч. 2 ст. 201 КК) [49, с. 257]; 2) О.О. Дудоров стверджує, що суб'єктом цього злочину є осудна особа, яка досягла 16-річного віку, у т.ч. особа, яка користується правом дипломатичного імунітету (особа, яка для незаконного переміщення предметів через митний кордон використовує осіб, що не розуміють характер і значення вчинюваних ними дій (так звані невинуваті агенти), є «посереднім виконавцем» контрабанди і повинна притягуватись до відповідальності за ст. 201 (пособником контрабанди слід визнавати експерта, який дає завідомо неправдивий висновок, усвідомлюючи, що це потрібно для наступного незаконного переміщення культурної цінності через митний кордон України. Дії такої особи мають кваліфікуватися за ч. 5 ст. 27, ст. 201, а за наявності підстав – і за ст. 365-2 (ст. 368-4)) [50, с. 581]; 3) В.С. Плугатир, О.В. Кришевич упевнені, що суб'єктом цього злочину є «осудна особа, яка досягла 16-річного віку, зокрема й та, що користується правом дипломатичного імунітету. Дії службової особи, яка сприяла незаконному переміщенню предметів через митний кордон, слід розглядати, за наявності підстав, за сукупністю із відповідними злочинами у сфері службової діяльності та професійної діяльності із надання публічних послуг.

Якщо контрабандою займається службова особа з використанням свого службового становища (наприклад, працівники митниць, військовослужбовці прикордонних військ, капітани суден, дипломатичні працівники), дії винного потрібно кваліфікувати за ч. 2 ст. 201 КК» [46, с. 461].

Аналіз існуючих точок зору стосовно суб'єкта злочину, передбаченого ст. 201 КК України та чинного законодавства, надає можливість виділити з них позитивні приписи: 1) суб'єктом цього злочину є фізична осудна особа, яка досягла 16-річного віку; 2) вчинення контрабанди службовою особою з використанням свого службового становища кваліфікується за ч. 2 ст. 201 КК

України (наприклад, працівники митниць, військовослужбовці прикордонних військ, капітани суден); 3) дії службових осіб, які сприяли незаконному переміщенню предметів через митний кордон, слід розглядати за наявності підстав як пособництво в контрабанді, вчинене шляхом приховування від митного контролю, якщо ця особа не входить до групи осіб, які вчинюють контрабанду за попередньою змовою.

На підставі викладеного вище можна запропонувати таке визначення суб'єкта злочину, передбаченого ст. 201 КК України: «Суб'єктом злочину контрабанда є фізична осудна, приватна, неслужбова особа (громадянин України, особа без громадянства, громадянин іноземної держави), якій до моменту вчинення злочину виповнилося 16 років (вчинення контрабанди службовою особою з використанням свого службового становища слід кваліфікувати за ч. 2 ст. 201 КК. Дії службових осіб, які сприяли незаконному переміщенню предметів через митний кордон, слід розглядати за наявності підстав як пособництво в контрабанді, вчинене шляхом приховування від митного контролю, якщо ця особа не входить до групи осіб, які вчинюють контрабанду за попередньою змовою. Вчинення контрабанди особою, раніше судимою за цей злочин, свідчить про спеціальний суб'єкт цього злочину)».

Стаття 203-1. Незаконний обіг дисків для лазерних систем зчитування, матриць, обладнання та сировини для їх виробництва. Стосовно суб'єкта злочину, передбаченого ст. 203-1 КК України, існують такі погляди: 1) В.С. Плугатир, О.В. Кришевич заявляють, що суб'єкт злочину загальний, тобто фізична осудна особа, яка досягла 16-річного віку (також можливий спеціальний суб'єкт приватний підприємець або службова особа суб'єкта господарювання) [55, с. 463]; 2) О.О. Дудоров стверджує, що «суб'єкт цього злочину — спеціальний. Це службова особа суб'єкта господарювання — юридичної особи, яка є виробником, експортером або імпортером дисків для лазерних систем зчитування, матриць, сировини та обладнання для їх виробництва, а так само фізична особа — підприємець, яка здійснює таку господарську діяльність. Наведене розуміння суб'єкта злочину у частини незаконних виробництва, експорту та імпорту вказаних предметів ґрунтується на тому, що, встановлюючи зміст ознак коментованого складу злочину, перевагу слід віддавати спеціальним законодавчим актам, що регулюють відповідний різновид господарської діяльності. Однак з урахуванням того, що для здійснення дій, пов'язаних із переміщенням, зберіганням та реалізацією дисків для лазерних систем зчитування, матриць, обладнання та сировини для їх виробництва, отримання ліцензій регулятивним законодавством не вимагається, суб'єкт незаконних зберігання, реалізації та переміщення відповідних предметів може бути загальним» [50, с. 587]; 3) О.І. Перепелиця, В.М. Киричко, В.Я. Тацій упевнені, що «суб'єкт цього злочину — особа, яка досягла 16-річного віку і є: 1) службовою особою суб'єкта господарювання, який здійснює виробництво, експорт чи імпорт дисків для лазерних систем зчитування, матриць, або експорт чи імпорт обладнання та сировини для їх виробництва; 2) або громадянином-підприємцем, який здійснює таку саму діяльність...» [45, с. 223]; 4) В.Я. Тацій наполягає на тому, що «суб'єкт цього злочину — особа, яка дося-

гла 16-річного віку і є: а) службовою особою суб'єкта господарювання, який фактично здійснює діяльність, яка регулюється Законом України від 17 січня 2002 року № 2953-III (виробництво, експорт чи імпорт дисків для лазерних систем зчитування, матриць, або експорт чи імпорт обладнання та сировини для їх виробництва); б) громадянином-підприємцем, який здійснює таку саму діяльність. Йдеться про таких осіб, які зареєстровані як підприємці або діють як службові особи (їх ознаки передбачені у ч. 3 ст. 18 КК) юридичної особи, яка зареєстрована як суб'єкт господарської діяльності. У такого суб'єкта відсутня ліцензія на здійснення відповідної діяльності або така ліцензія є — якщо цей злочин виражається в порушенні ліцензійних умов. Особа, яка не зареєстрована як суб'єкт підприємницької діяльності, не є суб'єктом цього злочину. Вчинення нею зазначених у ст. 203-1 КК дій може кваліфікуватися як адміністративне правопорушення за ст. 164 КУпАП...» [49, с. 263].

Аналіз перерахованих суджень стосовно суб'єкта злочину, передбаченого ст. 203-1 КК України, надає нам можливість виокремити такі позитивні положення: 1) суб'єкт цього злочину — спеціальний: а) службова особа суб'єкта господарювання — юридичної особи, яка є виробником, експортером або імпортером дисків для лазерних систем зчитування, матриць, сировини та обладнання для їх виробництва; б) громадянин-підприємець, який здійснює таку саму діяльність; 2) йдеться про таких осіб, які зареєстровані як підприємці або діють як службові особи юридичної особи, яка зареєстрована як суб'єкт господарської діяльності; 3) якщо особа, яка не зареєстрована як суб'єкт підприємницької діяльності, не є суб'єктом цього злочину; 4) з урахуванням того, що для здійснення дій, пов'язаних із переміщенням, зберіганням та реалізацією дисків для лазерних систем зчитування, матриць, обладнання та сировини для їх виробництва отримання ліцензії регулятивним законодавством не вимагається, то в цьому випадку суб'єкт злочину — загальний.

На підставі викладеного вище можна запропонувати визначення суб'єкта злочину, передбаченого ст. 203-1 КК України: «Суб'єктом злочину незаконний обіг дисків для лазерних систем зчитування, матриць, обладнання та сировини для їх виробництва є спеціальний суб'єкт: 1) службова особа суб'єкта господарювання — юридичної особи, яка фактично здійснює діяльність, яка регулюється Законом України «Про особливості державного регулювання діяльності суб'єктів господарювання, пов'язаної з виробництвом, експортом, імпортом дисків для лазерних систем зчитування» 17 січня 2002 року № 2953-III (в редакції закону України від 23.12. 2015 № 901 — Редакція від 28.12.2015 № 901-VIII, ВВР, 2016, № 4, ст. 44) та є виробником, експортером або імпортером дисків для лазерних систем зчитування, матриць, сировини та обладнання для їх виробництва; 2) громадянин-підприємець, який здійснює таку саму діяльність; 3) йдеться про таких осіб, які зареєстровані як підприємці або діють як службові особи юридичної особи, яка зареєстрована як суб'єкт господарської діяльності; 3) з урахуванням того, що для здійснення дій, пов'язаних із переміщенням, зберіганням і реалізацією дисків для лазерних систем зчитування, матриць, обладнання та сировини для їх виробництва отримання ліцензії регулятивним законодавством не вимагається, то в цьому випадку суб'єктом

злочину є фізична осудна приватна, неслужбова особа (громадянин України, особа без громадянства, громадянин іноземної держави), якій до вчинення злочину виповнилося 16 років (якщо особа, яка не зареєстрована як суб'єкт підприємницької діяльності, не є суб'єктом цього злочину)».

Стаття 203-2. Зайняття гральним бізнесом. Стосовно суб'єкта злочину, передбаченого ст. 203-2 КК України, існують такі думки: 1) О. І. Перепелиця, В.М. Киричко, В.Я. Тацій стверджують, що «суб'єктом цього злочину визнається особа, яка досягла 16-річного віку і фактично виступає організатором зайняття гральним бізнесом. Це може бути службова особа суб'єкта господарської діяльності, підприємець або інша особа, в тому числі та, яка не зареєстрована як суб'єкт підприємницької чи іншої господарської діяльності. Не є суб'єктами цього злочину ті особи, яких організатор набирає за договором для виконання окремих видів робіт чи надання певних послуг, зокрема, касири, продавці, круп'є, оператори тощо, а також особи, які є лише учасниками азартної гри.

У ч. 2 ст. 203-2 КК встановлена відповідальність за зайняття гральним бізнесом особою, раніше судимою за такий злочин» [45, с. 224–225]; 2) В.Я. Тацій заявляє, що «суб'єктом цього злочину визнається особа, яка досягла 16-річного віку і фактично виступає організатором зайняття гральним бізнесом. Це може бути службова особа суб'єкта господарської діяльності, підприємець або інша особа.

Для визначення кола суб'єктів цього злочину важливе значення має правильне тлумачення приписів Закону України від 15 травня 2009 року про те, що організація і проведення азартних ігор — це діяльність організаторів азартних ігор, якими визнаються фізичні та юридичні особи — суб'єкти підприємницької діяльності. По-перше, за змістом Закону заборона зайняття гральним бізнесом стосується як тих осіб, які зареєстровані як суб'єкти господарської діяльності, так й інших осіб. Це означає, що суб'єктами цього злочину також можуть виступати особи, які фактично виступають в ролі організаторів, але при цьому не зареєстровані як суб'єкти підприємницької чи іншої господарської діяльності. По-друге, поняттям організатора не охоплюються, а тому й не можуть визнаватися суб'єктом цього злочину ті особи, яких організатор набирає за договором окремим видів робіт чи надання певних послуг, зокрема, касири, продавці, круп'є, оператори тощо.

Оскільки надання можливості доступу до азартних ігор змістовно поєднано з їх організацією та проведенням і не є більш суспільно небезпечним, то суб'єктом зайняття гральним бізнесом у такому виді також повинні визнаватися лише організатори такого бізнесу.

Не визнається суб'єктом цього злочину особа, яка є лише учасником азартної гри, тобто бере безпосередньо участь у такій грі. Участь в організованих без дозволу азартних іграх (карти, рулетка, «наперсток» та ін.) на гроші, речі та інші цінності тягне за собою адміністративну відповідальність за ст. 181 КУпАП» [49, с. 267–268]; 3) В.С. Плугатир, О.В. Кришевич упевнені, що «суб'єкт злочину, передбаченого ст. 203-2 КК, є спеціальним — організатор азартних ігор, тобто особа, яка здійснює діяльність з організації проведення та

надання доступу до азартних ігор з метою отримання прибутку. Суб'єктами цього злочину також можуть бути особи, яким організатори азартних ігор делегували свої повноваження, — круп'є, касири, оператори, менеджери тощо. Рядові учасники азартних ігор (зокрема, зазвичай гравці) несуть відповідальність за ст. 181 КУпАП «Азартні ігри, ворожіння в громадських місцях» [46, с. 465]; 4) О.О. Дудоров упевнений, що «суб'єкт цього злочину спеціальний. Передусім на підставі ст. 203-2 мають відповідати організатори азартних ігор, які здійснюють проведення азартних ігор та видачі виграшів (призів) їх учасникам. Виконавцями цього злочину мають визнаватися також особи, які виконують розпорядження організаторів азартних ігор, — круп'є, касири, продавці, оператори, менеджери гральних залів, інші наймані працівники, оскільки законодавчим визначенням поняття грального бізнесу охоплюється діяльність із надання можливості доступу до азартних ігор.

Закон забороняє не лише гральний бізнес, а й участь в азартних іграх. При цьому гравець — особа, яка бере участь в азартній грі, не визнається суб'єктом злочину, передбаченого ст. 203-2 (за умови, що гравець водночас не належить до числа тих, хто займається гральним бізнесом). Участь в азартній грі на гроші, речі та інші цінності тягне адміністративну відповідальність за ст. 181 КУпАП» [50, с. 591]; 5) О.Ю. Якімов наполягає на тому, що суб'єкт незаконних організації і (або) проведення азартних ігор може виступати фізична осудна особа, яка досягла 16 років. У зв'язку з тим, що організатор азартної гри — це юридична особа, що здійснює діяльність з організації і проведення азартних ігор, відповідальність за ст. 171.2 КК РФ несуть перш за все засновники (учасники) і керівники юридичних осіб, що не отримали необхідних дозволів (ліцензій). Фізичні особи, які не зареєстрували в установленому порядку юридичну особу для організації і проведення азартних ігор, також несуть відповідальність за ст. 171.2 КК РФ» [53, с. 301].

Крім існуючих точок зору, потрібно також проаналізувати термін «зайняття», що використовується в ст. 203-2 КК України. Великий тлумачний словник сучасної української мови не розкриває зміст терміна «зайняття», а зазначає, що це «Дія за знач. зайняти», а термін «зайняти» відсилає до терміна «займати», який за змістом нам не підходить [40, с. 393]. Натомість термін «займатися» означає «робити, здійснювати що-небудь ... присвячувати себе якому-небудь заняттю, якійсь справі...» [40, с. 393].

Маючи існуючі точки зору стосовно суб'єкта злочину, передбаченого ст. 203-2 КК України, тлумачення терміна «зайняття» в цій статті закону та приписи Закону України «Про заборону грального бізнесу в Україні» від 15.05.2009 із змінами, внесеними Законом України від 19 травня 2011 року, виокремимо з них позитивні положення: 1) суб'єкт цього злочину — спеціальний: а) організатори азартних ігор — фізичні та юридичні особи — суб'єкти підприємницької діяльності, що здійснюють діяльність з організації і проведення азартних ігор з метою отримання прибутку; б) організація і проведення азартних ігор, що здійснюються з метою створення умов для здійснення азартних ігор та видачі виграшів (призів) учасникам азартних ігор; в) за змістом Закону України заборона зайняття гральним бізнесом стосується як тих осіб, які зареєстровані, як

суб'єкти господарської (підприємницької) діяльності, так і інших осіб (див. ст. 2 та п.2 ст. 4 цього Закону); г) суб'єктами цього злочину можуть бути особи, які фактично виступають у ролі організаторів зазначених ігор і проведення, але при цьому не зареєстровані як суб'єкти підприємницької діяльності; д) суб'єктами цього злочину можуть бути особи, яким організатори азартних ігор делегували свої повноваження (виконують розпорядження організаторів) з проведення, надання можливості доступу до азартних ігор у казино, та гральних автоматах, комп'ютерних симуляторах, у букмекерських конторах, в інтерактивних закладах, в електронному (віртуальному) казино незалежно від місця розташування сервера (п.1 ст. 1 Закону); е) не може бути суб'єктом цього злочину, є лише учасником азартної гри – фізична особа з повною цивільною дієздатністю, що бере участь в азартних іграх (п. 5 ст. 1 Закону).

На підставі проведеного нами аналізу точок зору на суб'єкт цього злочину та чинного законодавства можна запропонувати таке визначення суб'єкта злочину, передбаченого ст. 203-2 КК України: «Суб'єктом злочину зайняття гральним бізнесом є спеціальний суб'єкт: а) це може бути службова особа суб'єкта господарської діяльності, підприємець або інша особа – організатори азартних ігор – фізичні та юридичні особи – суб'єкти підприємницької діяльності, що здійснюють діяльність з організації і проведення азартних ігор з метою отримання прибутку; б) організація проведення азартних ігор, якими діяльність організаторів азартних ігор, що здійснюється з метою створення умов для здійснення азартних ігор та видачі виграшів (призів) учасникам азартних ігор; в) за змістом Закону України заборона зайняття гральним бізнесом стосується як тих осіб, які зареєстровані як суб'єкти господарювання, так і інших осіб (ст. 2 та п. 2 ст. 4 цього Закону); г) суб'єктами цього злочину можуть бути особи, які фактично виступають у ролі організаторів зазначених ігор та їх проведення, але при цьому не зареєстровані як суб'єкти підприємницької діяльності; д) суб'єктами цього злочину можуть бути особи, яким організатори ігор делегували свої повноваження (виконують розпорядження організаторів) з проведення та надання можливості доступу до азартних ігор у казино, на гральних автоматах, комп'ютерних симуляторах, у букмекерських конторах, в інтерактивних закладах, в електронному (віртуальному) казино незалежно від місця розташування сервера (п. 1 ст. 1 Закону); е) не може бути суб'єктом цього злочину, є лише учасником азартної гри – фізична особа з повною цивільною дієздатністю, що бере участь в азартних іграх (п. 5 ст. 1 Закону).

Стаття 204. Незаконне виготовлення, зберігання, збут або транспортування з метою збуту підакцизних товарів. Щодо суб'єкта злочину, передбаченого ст. 204 КК, існують такі погляди: 1) В.Я. Тацій стверджує, що суб'єкт цього злочину – особа, яка досягла 16 річного віку [49, с. 272–274]; 2) В.С. Плугатир, О.В. Кришевич заявляють, що суб'єктом цього злочину визнається фізична осудна особа, яка досягла 16-річного віку (ним можуть бути як приватні особи, так і громадяни-підприємці, а також службові особи юридичних осіб – суб'єктів господарської діяльності) [46, с. 467]; 3) О.О. Дудоров упевнений, що «суб'єкт цього злочину загальний. Протиправні

дії з підакцизними товарами, вчинені службовою особою з використанням службового становища (своїх повноважень), необхідно кваліфікувати за сукупністю злочинів, передбачених стст. 204 і 364 (364-1 КК)» [50, с. 597–598]; 4) П.П. Андрушко запевняє, що суб'єктом злочинів, передбачених цією статтею, є осудна, у тому числі і службова особа, яка досягла 16-річного віку [48, с. 422].

Аналіз існуючих точок зору надає нам можливість виокремити позитивні положення стосовно суб'єкта злочину, передбаченого ст. 204 КК України: 1) суб'єктом цього злочину є фізична осудна особа, яка досягла 16-річного віку; 2) протиправні дії з підакцизними товарами, вчинені службовою особою з використанням службового становища, необхідно кваліфікувати за сукупністю злочинів, передбачених стст. 204 і 364 (364-1 КК); 3) таким суб'єктом можуть бути як приватні особи, так і громадяни-підприємці, а також службові особи юридичних осіб – суб'єктів господарювання.

На підставі викладеного можна запропонувати визначення суб'єкта злочину, передбаченого ст. 204 КК України: «Суб'єктом злочину незаконне виготовлення, зберігання, збут або транспортування з метою збуту підакцизних товарів є фізична осудна, приватна, неслужбова особа (громадянин України, особа без громадянства, громадянин іноземної держави), якій до моменту вчинення злочину виповнилося 16 років (протиправні дії з підакцизними товарами, вчинені службовою особою з використанням службового становища, необхідно кваліфікувати за сукупністю злочинів, передбачених статтями 204 і 364 або 364-1 КК)».

Стаття 205. Фіктивне підприємництво. Стосовно суб'єкта злочину, передбаченого ст. 205 КК України існують такі судження: 1) П.П. Андрушко стверджує, що суб'єктом цього злочину можуть бути: а) фізичні особи (громадяни України, іноземці, особи без громадянства), які є засновниками суб'єктів підприємництва – юридичної особи; б) службові особи підприємств, установ, організацій, які прийняли рішення про створення чи придбання іншої юридичної особи; в) власники (засновники) юридичної особи; г) фізичні особи, які зареєстрували (придбали) за підробленими, викраденими, втраченими паспортами чи за паспортами померлих осіб на ім'я власників таких паспортів суб'єкт підприємництва – юридичну особу; д) особи, які за підробленими документами зареєстрували чи придбали на ім'я інших фізичних чи юридичних осіб підприємництва – юридичну особу [48, с. 425]; 2) В.С. Пługатир, О.В. Кришевич заявляють, що суб'єктом цього злочину можуть бути: фізична осудна особа, яка досягла 16-річного віку і є засновником чи набувачем суб'єкта підприємництва – юридичної особи або з використанням не належних їй чи підроблених документів створює або придбає суб'єкт підприємницької діяльності з метою прикриття незаконної діяльності або здійснення видів діяльності, щодо яких є заборона; службова особа підприємства або організації, яка прийняла рішення про створення чи набуття іншої юридичної особи.

Дії особи, на ім'я якої за її згодою зареєстровано фіктивний суб'єкт підприємництва, можуть кваліфікуватися за статтями 27, 205 КК як пособництво фіктивному підприємництву. Якщо така особа брала безпосередньо участь у

державній реєстрації суб'єкта підприємництва (підписувала чи подавала до нотаріального посвідчення установчі документи, була призначена на посаду керівника підприємництва тощо), її дії за наявності всіх ознак складу злочину потрібно розцінювати як дії виконавця і кваліфікувати за ст. 205 КК без посилання на ст. 27 КК [46, с. 470]; 3) О.О. Дудоров упевнений, що суб'єктом цього злочину може бути: а) осудна особа, яка досягла 16-річного віку і виступає як засновник або набувач суб'єкта підприємництва – юридичної особи або за допомогою чужих чи підроблених документів реєструє (придбає) такий суб'єкт; б) службова особа підприємництва або організації, яка прийняла рішення про створення чи придбання іншої юридичної особи; в) власник (засновник) юридичної особи, який прийняв таке рішення.

Дії особи, на ім'я якої за її згодою було зареєстровано фіктивний суб'єкт підприємництва, можуть кваліфікуватися за статтями 27 і 205 як пособництво фіктивному підприємству. Якщо така особа брала безпосередньо участь у державній реєстрації суб'єкта підприємництва (підписувала чи подавала для нотаріального посвідчення установчі документи, її призначено на посаду керівника підприємства тощо), її дії за наявності всіх ознак складу злочину потрібно розцінювати як дії виконавця і кваліфікувати за ст. 205 без посилання на ст. 27.

Службова особа уповноваженого органу, яка за незаконну винагороду реєструє створений суб'єкт підприємництва, усвідомлюючи його фіктивний характер, повинна притягуватись до відповідальності за ст. 368 та пособництво фіктивному підприємству (ч. 5 ст. 27, ст. 205), а за наявності до цього підстав і за ст. 364» [50, с. 602–603]; 4) В.Я. Тацій, В.М. Киричко, О.І. Перепелиця переконані, що «суб'єкт цього злочину – особа, яка досягла 16-річного віку. Таким суб'єктом може бути громадянин України, особа без громадянства або іноземець, як службова особа, так і неслужбова, яка сама або спеціально з іншими особами створила (заснувала, зареєструвала або придбала суб'єкта підприємницької діяльності (юридичну особу) із зазначеною у ст. 205 КК метою).

Дії особи, на ім'я якої з її згоди був зареєстрований суб'єкт підприємництва (юридична особа) з метою, зазначеною у ст. 205 КК, мають кваліфікуватися як пособництво фіктивному підприємству, а у разі, коли її діями здійснено легалізацію (державну реєстрацію) суб'єкта підприємництва (підписання та нотаріальне посвідчення установчих документів, призначення на посаду керівника підприємництва тощо), – як виконання цього злочину (див. п. 18 ПП ВСУ від 25 квітня 2007 року №3).

У випадках, коли мало місце виконавство чи співвиконавство у вчиненні цього злочину, посилання на ч.2 ст. 27 КК не потрібне» [49, с. 278–279]; 5) М.М. Панько наполягає на тому, що суб'єктом цього злочину є фізична осудна особа, яка досягла 16-річного віку [47, с. 451]; 6) автори Науково-практичного коментаря до Кримінального кодексу України заявляють, що «суб'єктом цього злочину може бути будь-яка фізична особа, що досягла 16-річного віку. Дії службової особи, яка створила чи придбала суб'єкт підприємницької діяльності (юридичні особи) з наміром прикриття незаконної

діяльності або здійснення видів діяльності, щодо яких є заборона, можуть бути кваліфіковані додатково як зловживання владою або службовим становищем за відповідною частиною ст. 364 в разі використання для вчинення цього злочину свого службового становища» [55, с. 284]; 7) у п. 17 ПП ВСУ від 25 квітня 2003 року №3 наголошується, що суб'єктами цього злочину є громадяни України, особи без громадянства, іноземці (як службові, так і неслужбові), які з визначеною в цій статті метою вчинили дії, спрямовані на створення, заснування чи реєстрацію) або придбання суб'єкта підприємницької діяльності (використання при цьому підроблених документів або підробка мають додатково кваліфікуватися за ст. 358 чи ст. 366 КК). Згідно з п. 18 цієї Постанови дії осіб, на ім'я яких за їхньою згодою зареєстровано суб'єкт підприємництва з метою, зазначеною в ст. 205 КК, мають кваліфікуватися як пособництво фіктивному підприємству, а в разі, коли їх діями здійснено легалізацію (державну реєстрацію) суб'єкта підприємництва (підписання та нотаріальне посвідчення установчих документів, призначення на посаду керівника підприємства), – як виконавство цього злочину. На виконання п. 20 цієї Постанови слід розуміти, що у разі, коли створений чи придбаний суб'єкт підприємницької діяльності розпочав незаконну діяльність, що містить ознаки ще й іншого злочину, дії винної особи належить кваліфікувати за сукупністю злочинів – за ст. 205 і тією статтею КК, якою передбачено відповідальність за здійснення незаконної діяльності [56, с. 192–193]; 8) П.П. Андрушко стверджує, що «якщо особа, на ім'я якої зареєстровано чи від імені якої придбано суб'єкт підприємництва – юридичну особу (переважно, це приватне підприємство), не усвідомлювала дійсної (справжньої) мети його створення чи придбання, вважаючи, що створений (придбаний) суб'єкт підприємництва буде здійснювати законну легальну діяльність, вона не підлягає кримінальній відповідальності через відсутність вини, а виконавцем (посереднім) злочину має вважатися особа, яка спонукала (підбурила) формального власника суб'єкта підприємницької діяльності – юридичної особи створити чи придбати його» [48, с. 59–60].

Аналіз існуючих точок зору, чинного законодавства та відповідної постанови Пленуму Верховного Суду України №3 від 25.04.2003 надає нам можливість виокремити такі позитивні положення: 1) суб'єктом цього злочину, є фізична осудна особа, яка досягла 16-річного віку; 2) суб'єктами цього злочину є громадяни України, особи без громадянства, громадяни іноземної держави (як службові, так і не службові особи), які з визначеною в цій статті метою вчинили дії, спрямовані на створення (заснування чи реєстрацію) або придбання суб'єкта підприємницької діяльності; 3) суб'єкт цього злочину може бути: а) фізичні особи (громадяни України, особи без громадянства, іноземці), які є засновниками суб'єкта підприємництва – юридичної особи; б) службові особи підприємств, установ, організацій, які прийняли рішення про створення чи придбання іншої юридичної особи; в) власники (засновники) юридичної особи, які прийняли рішення про створення (придбання) іншої юридичної особи; г) фізичні особи, які зареєстрували (придбали) за підробленими, викраденими, втраченими паспортами чи за паспортами померлих осіб на ім'я власників таких паспортів суб'єкт підприємництва – юридичну особу;

д) особа, які за підробленими документами зареєстрували чи придбали на ім'я інших фізичних чи юридичних осіб суб'єкт підприємництва – юридичну особу; е) особа, яка ввела в оману щодо мети створення чи придбання суб'єкта підприємництва іншу особу, на ім'я якої за її згоди чи яка на своє ім'я зареєструвала чи придбала такий суб'єкт; 4) дії особи, на ім'я якої за її згодою було зареєстровано фіктивний суб'єкт підприємництва – юридичної особи, можуть кваліфікуватися за ст. 27 і 205 КК як пособництво фіктивному підприємництву, а у разі, коли її діями здійснено легалізацію (державну реєстрацію) суб'єкта підприємництва (підписання та нотаріальне посвідчення установчих документів, призначення на посаду керівника підприємства тощо), її дії за наявності усіх ознак злочину потрібно розцінювати як дії виконавця і кваліфікувати за ст. 205 КК без посилання на ст. 27 КК. У випадках, коли мало місце виконавство чи співвиконавство у вчиненні цього злочину, посилання на ч. 2 ст. 27 КК не потрібне; 5) якщо особа, на ім'я якої зареєстровано чи від імені якої придбано суб'єкт підприємництва – юридичну особу, не усвідомлює дійсної (справжньої) мети його створення чи придбання, вважаючи, що створений або придбаний суб'єкт підприємництва буде здійснювати законну легальну діяльність, вона не підлягає кримінальній відповідальності через відсутність вини, а виконавцем (посереднім) злочину має вважатися особа, яка виконувала (підбурила) формального власника суб'єкта підприємницької діяльності – юридичної особи створити чи придбати його.

На підставі проведеного дослідження можна сформулювати визначення суб'єкта злочину, передбаченого ст. 205 КК: «Суб'єктом злочину фіктивне підприємництво є фізична осудна, приватна, неслужбова або службова особи (громадянин України, особа без громадянства, громадянин іноземної держави), які є: засновником суб'єкта підприємництва – юридичної особи; службові особи підприємств, установ, організацій, які прийняли рішення про створення чи придбання іншої юридичної особи; власники (засновники) юридичної особи, які прийняли рішення про створення (придбання) іншої юридичної особи; фізичні особи, які зареєстрували (придбали) за підробленими, викраденими, втраченими паспортами чи за паспортами померлих осіб на ім'я власників таких паспортів суб'єкт підприємництва – юридичну особу; особи, які за підробленими документами зареєстрували чи придбали на ім'я інших фізичних чи юридичних осіб суб'єкт підприємництва – юридичну особу; особа, яка ввела в оману щодо мети створення чи придбання суб'єкта підприємництва іншу особу, на ім'я якої за її згоди чи яка на своє ім'я зареєструвала чи придбала такий суб'єкт та яка вчинила, перераховані дії при створенні або придбанні суб'єктів підприємницької діяльності (юридичних осіб) з метою прикриття незаконної діяльності або здійснення видів діяльності, щодо яких є заборона».

Слід погодитися щодо дії особи, на ім'я якої за її згодою було зареєстровано фіктивний суб'єкт підприємництва – юридичної особи, можуть кваліфікуватися за стст. 27 і 205 КК як пособництво фіктивному підприємництву, а у разі, коли її діями здійснено легалізацію (державну реєстрацію) суб'єкта підприємництва (підписання та нотаріальне посвідчення установчих документів, призначення на посаду керівника підприємства тощо), її дії за наявності всіх

ознак злочину потрібно розцінювати як дії виконавця і кваліфікувати за ст. 205 КК без посилання на ст. 27 КК (тобто коли мало місце виконавство чи співвиконавство у вчиненні цього злочину). Також потрібно погодитися з тим, що якщо особа, на ім'я якої придбано суб'єкт підприємництва – юридичну особу, не усвідомлює дійсної (справжньої) мети його створення чи придбання, вважаючи, що створений (придбаний) суб'єкт підприємництва буде здійснювати законну легальну діяльність, вона не підлягає кримінальній відповідальності через відсутність вини, а виконавцем (посереднім) злочину має вважатися особа, яка спонукала (підбурила) формального власника суб'єкта підприємницької діяльності – юридичної особи створити чи придбати його.

Стаття 205-1. Підrobлення документів, які подаються для проведення державної реєстрації юридичної особи та фізичних осіб – підприємців. Щодо суб'єкта злочину, передбаченого ст. 205-1 КК України, існують такі погляди: 1) В.М. Киричко, В.Я. Тацій, О.І. Перепелиця заявляють, що суб'єктом цього злочину є «особа, яка досягла 16-річного віку. Суб'єктом подання документів, які містять неправильні відомості державному реєстратору, може бути лише особа, яка мала законні повноваження здійснювати таке подання» [45, с. 228]; 2) В.С. Плугатир, О.В. Кришевич стверджують, що суб'єкт цього злочину – спеціальний; ним можуть бути: засновник (засновники) юридичної особи, уповноважена ним (ними) особа, зокрема, службова; фізична особа – підприємець, уповноважена ним особа [46, с. 472].

Аналіз існуючих точок зору стосовно суб'єкта злочину, передбаченого ст. 205-1 КК України та ст. 205-1 КК України, надає нам можливість виокремити з них позитивні положення: 1) суб'єктом цього злочину є особа, яка досягла 16-річного віку; 2) це може бути засновник (засновники) юридичної особи, уповноважена ним (ними) особа, зокрема, службова; фізична особа – підприємець, уповноважена ним особа (тобто мала законні повноваження здійснювати таке подання).

На підставі проведеного аналізу існуючих точок зору щодо суб'єкта цього злочину можна запропонувати визначення суб'єкта злочину, передбаченого ст. 205-1 КК: «Суб'єктом злочину підrobлення документів, які подаються для проведення державної реєстрації юридичної особи та фізичних осіб – підприємців за ч. 1 ст. 205-1 КК є фізична осудна особа (громадянин України, особа без громадянства, громадянин іноземної держави), якій до моменту вчинення злочину виповнилося 16 років, зокрема це може бути засновник (засновники) юридичної особи, уповноважена ним (ними) особа, зокрема, службова; фізична особа – підприємець, уповноважена ним особа у першій та другій формах прояву цього злочину». Згідно з ч. 2 цієї статті за ознакою «ті самі дії, вчинені повторно або за попередньою змовою групою осіб, або службовою особою з використанням свого службового становища» суб'єкт – службова особа.

Для більш глибокого з'ясування проблеми слід скористатися приписами Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення правового регулювання діяльності юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців» від 10 жовтня 2013 року № 642-VII та Закону

України «Про внесення змін до Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб — підприємців» та деяких інших законодавчих актів України щодо децентралізації повноважень з державної реєстрації юридичних осіб, фізичних осіб — підприємців і громадських формувань» від 26 листопада 2015 року № 835-VIII.

Стаття 206. Протидія законній господарській діяльності. Стосовно суб'єкта злочину, передбаченого ст. 206 КК України, існують такі судження: 1) П.П. Андрушко наполягає на тому, що «суб'єктом цього злочину є особа, яка досягла 16 років. Протидія законній господарській діяльності, вчинена службовою особою з використанням службового становища, утворює особливо кваліфікуючий вид даного злочину (ч. 3 ст. 206). Вчинення злочину службовою особою, яка не використовувала при цьому свого службового становища, тобто не використовувала надані їй права або повноваження для примушування суб'єкта господарської діяльності вчинити певні дії чи утриматись від їх вчинення, за відсутності інших кваліфікуючих ознак, повинно кваліфікуватись за ч. 1 ст. 206» [48, с. 429]; 2) В.С. Плугатир, О.В. Кришевич стверджують, що суб'єктом злочину за частинами 1, 2 коментованої статті визнається фізична осудна особа, яка досягла 16-річного віку. Частина 3 ст. 206 КК передбачає спеціальний суб'єкт – службову особу» [46, с. 474]; 3) О.О. Дудоров заявляє, що суб'єкт цього злочину загальний; 4) Є.Л. Стрельцов впевнений, що суб'єктом цього можуть виступати фізичні особи, яким виповнилося 16 років, і службові особи, які використовують своє службове становище для вчинення цього злочину [57, с. 454]; 5) В.М. Киричко, В.Я. Тацій, О.І. Перепелиця зазначають, що суб'єкт цього злочину – особа, яка досягла 16-річного віку, а за ч. 3 (ознакою вчинення службовою особою з використанням службового становища), суб'єктом є службова особа» [45, с. 229].

Аналіз існуючих точок зору надає нам можливість виокремити з них позитивні положення, які допоможуть визначитись із суб'єктом цього злочину. До них належить такі: 1) суб'єктом злочину за частинами 1 і 2 ст. 206 КК є фізична осудна особа, яка досягла 16-річного віку; 2) частина 3 ст. 206 КК передбачає суб'єкт – службову особу.

На підставі викладеного вище й аналізу ст. 206 КК України можна запропонувати таке визначення суб'єкта злочину, передбаченого цією статтею: «Суб'єктом злочину, передбаченого частинами 1, 2 та 3, за винятком ознаки в ч. 3 цієї статті (протидія законній господарській діяльності, вчинена службовою особою з використанням службового становища), є фізична осудна, приватна, неслужбова особа (громадянин України, особа без громадянства, громадянин іноземної держави), якій до моменту вчинення злочину виповнилося 16 років (за ознакою «протидія законній господарській діяльності, вчинена... службовою особою з використанням службового становища»), таким суб'єктом є службова особа».

Стаття 206-2. Протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації. Щодо суб'єкта злочину, передбаченого ст. 206-2 КК, існують такі думки: 1) В.С. Плугатир, О.В. Кришевич заявляють, що суб'єкт злочину за частинами 1, 2 ст. 206-2 КК – загальний, за ч. 3 – спеціальний, а саме: службо-

ва особа [46, с. 476]; 2) В.М. Киричко, В.Я. Тацій, О.І. Перепелиця наполягають на тому, що суб'єкт цього злочину — особа, яка досягла 16-річного віку, а за ч. 3 ст. 206-2 КК передбачена відповідальність за ті самі дії, вчинені службовою особою з використанням службового становища [45, с. 230].

Аналіз зазначених точок зору на суб'єкт злочину, передбаченого ст. 205-2 КК України надає нам можливість виокремити позитивні думки: 1) суб'єктом злочину за ч. 1 і 2 ст. 206-2 КК є особа, яка досягла 16-річного віку; 2) суб'єкт злочину за ч. 3 — спеціальний, а саме: службова особа.

На підставі викладеного вище й аналізу ст. 206-2 КК України можна запропонувати таке визначення суб'єкта цього злочину: «Суб'єктом злочину протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації, передбаченого частинами 1, 2 та 3 цієї статті, за винятком ознаки в ч. 3 Закону (ті самі дії, вчинені службовою особою з використанням службового становища), є фізична осудна, приватна, неслужбова особа (громадянин України, особа без громадянства, громадянин іноземної держави), якій до моменту вчинення злочину виповнилося 16 років (за ознакою «ті самі дії, вчинені службовою особою з використанням службового становища...»), таким суб'єктом є службова особа».

Стаття 209. Легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом. Стосовно суб'єкта злочину, передбаченого ст. 209 КК України, є такі думки: 1) В.Я. Тацій, В.М. Киричко, О.І. Перепелиця стверджують, що суб'єкт цього злочину — особа, яка досягла 16-річного віку. Залежно від того, чи вчиняла особа предикатне діяння, вирішується питання щодо форм вчинення цього злочину, у яких вона може бути суб'єктом. По-перше, особа, яка не вчиняла предикатного діяння, може бути суб'єктом злочину при його вчиненні у формі будь-якої з дій, визначених ч. 1 ст. 209 КК, за умови, що вона усвідомлювала факт одержання коштів або майна іншими особами шляхом вчинення суспільно небезпечного протиправного діяння. По-друге, особа, яка вчинила предикатне діяння, відповідає лише за вчинення фінансової операції чи правочину з коштами або іншим майном, а також за вчинення дій, спрямованих на приховання чи маскування незаконного походження цих коштів або іншого майна чи володіння ними, прав на них, джерел їх походження, місцезнаходження, переміщення, а за використання таких коштів або майна — лише в разі, коли воно полягало у вчиненні фінансової операції чи правочину (див. п. 15 зазначеної ППВСУ). Особа, яка брала участь як виконавець чи співучасник у здійсненні первинного злочину, внаслідок вчинення якого були одержані кошти чи інше майно, а потім легалізувала їх, несе відповідальність за сукупністю цих злочинів [49, с. 291]; 2) О.О. Дудоров заявляє, що «Суб'єкт злочину загальний. Якщо злочин виражається у вчиненні відповідних правочинів, за його скоєння може відповідати особа, яка набула у встановленому законом порядку повної цивільної дієздатності і не позбавлена дієздатності судом або не обмежена у ній. Вимога щодо цивільної дієздатності суб'єкта злочину не є обов'язковою у разі «посереднього» вчинення легалізації. За ст. 209 може нести відповідальність як особа, яка вчинила суспільно небезпечне протиправне діяння, що передувало легалізації (відмиванню) доходів, і наступні дії, які

охоплюються поняттям легалізації, так і той, хто не вчинив предикатного діяння. Особи, які не виконують об'єктивну сторону легалізації, але умисно сприяють їй шляхом дії або бездіяльності (наприклад, надають можливість скористатись банківським рахунком), можуть притягуватись до відповідальності як пособники із посиланням на ч. 5 ст. 27. Це стосується і працівників суб'єктів первинного фінансового моніторингу (про поняття таких суб'єктів див. коментар до ст. 209-1). За наявності підстав зазначені особи можуть визнаватися виконавцями розглядуваного злочину.

Дії особи, яка не є суб'єктом первинного фінансового моніторингу, що полягають у збуті майна, одержаного внаслідок вчинення злочину (наприклад, крадіжки) іншими особами, не утворюють складу легалізації коштів або іншого майна, одержаних злочинним шляхом (ст. 209), якщо такому майну не надається вигляд правомірно здобутого. Залежно від конкретних обставин, зазначені дії містять ознаки пособництва у крадіжці або складу, передбаченого ст. 198 КК» [50, с. 613]; 3) В.С. Плугатир, О.В. Кришевич зазначають, що «суб'єктом цього злочину, передбаченого у ст. 209 КК, може бути фізична осудна особа, яка досягла 16-річного віку, а в разі вчинення тих чи інших правочинів ще й набула певної дієздатності у випадках та в порядку, що передбачені законом, і не була обмежена у дієздатності або позбавлена її судом.

Суб'єктом злочину в разі його вчинення у формі будь-якої з дій, визначених ч. 1 ст. 209 КК, може бути лише особа, котра не вчиняла предикатного діяння, за умови, що вона усвідомлювала факт одержання коштів або майна іншими особами злочинним шляхом. Особа, яка вчинила таке діяння, відповідає лише за вчинення фінансової операції з коштами або іншим майном чи укладення щодо них угоди, а також за вчинення дій, спрямованих на приховання чи маскуванню незаконного надходження таких коштів, або іншого майна чи володіння ними, а за їх використання – лише в разі, коли воно полягало у вчинення фінансової операції чи укладенні правочину (п. 15 ППВСУ від 15 квітня 2005 року №5).

Вчинення злочину службовою особою з використанням свого службового становища може потребувати (залежно від конкретних обставин) додаткової кваліфікації за статтями 364 або 365 [46, с. 480]»; 4) П.П. Андрушко упевнений, що «суб'єктом злочину може бути як особа, котра здобула злочинним шляхом грошові кошти та інше майно, так і будь-яка інша особа, яка здійснює зазначені у диспозиції ч. 1 ст. 209 дії з метою легалізації грошових коштів та майна, здобутих злочинним шляхом іншими особами. При цьому остання усвідомлює, що грошові кошти та майно, які нею легалізуються, здобуті іншою особою шляхом вчинення злочину.

Суб'єктом злочину, вчиненого шляхом вчинення фінансової операції чи укладення угод з коштами або майном, одержаним внаслідок вчинення суспільно небезпечного протиправного діяння, що передувало легалізації доходів, може бути як особа, котра одержала їх внаслідок вчинення суспільно небезпечного протиправного діяння, яке передувало вчиненню з ними зазначених дій, так і будь-яка інша особа, котра здійснила зазначені діяння з метою легалізації таких коштів або іншого майна, одержаних внаслідок вчинення преди-

катного діяння іншою особою. Суб'єктом злочину у формах вчинення дій, спрямованих на приховання чи маскуванню незаконного походження таких коштів або іншого майна чи володіння ними, прав на такі кошти або майно, джерела їх походження, місцезнаходження, переміщення, набуття, володіння або використання коштів чи іншого майна, одержаних внаслідок вчинення суспільно небезпечного протиправного діяння, що передувало легалізації (відмиванню) доходів, може бути лише особа, яка не одержувала такі кошти або інше майно внаслідок вчинення такого діяння, оскільки предметом злочину у цих формах, виходячи з тлумачення (логічно-граматичного) тексту диспозиції ч. 1 ст. 209 є кошти чи інше майно, одержані іншою особою внаслідок вчинення нею раніше суспільно небезпечного протиправного діяння.

Одержання особою коштів або іншого майна внаслідок вчинення нею предикатного діяння є нічим іншим, як їх набуттям. Суб'єктом злочину у формі приховання чи маскуванню незаконного походження коштів або іншого майна, одержаних внаслідок вчинення суспільно небезпечного протиправного діяння, чи володіння ними, прав на такі кошти або майно, джерела їх походження, місцезнаходження, переміщення, не може визнаватись особа, яка одержала кошти або інше майно внаслідок вчинення нею суспільно небезпечного протиправного діяння.

Ст. 198 КК передбачає відповідальність за всі види заздалегідь необіцяного придбання або отримання, зберігання чи збуту майна, завідомо одержаного злочинним шляхом, у тому числі й ті, що мають ознаки легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом. Якщо такі дії мають ознаки складу злочину, передбаченого ст. 209, виникає конкуренція загальної (ст. 198 КК) та спеціальної (ст. 209 КК) норм, яка згідно з прямим приписом, що міститься у диспозиції ст. 198 КК, вирішується на користь спеціальної норми. Придбання чи отримання зазначеного майна є видами його набуття, і якщо таке майно одержано внаслідок вчинення предикатного щодо ст. 209 КК діяння, ознаки якого визначені у п. 1 примітки до неї, такі дії мають кваліфікуватися за ст. 209 КК. Суб'єктом злочину, передбаченого ст. 198 КК, може бути лише особа, яка не одержувала майна злочинним шляхом, а отже, є суб'єктом відповідальності за приховування чи маскуванню його незаконного походження, володіння ним, прав на таке майно, джерела його походження, місцезнаходження, переміщення» [48, с. 75–77]; 5) згідно з п. 15 постанови Пленуму Верховного Суду України № 5 від 15.04.2005 «Про практику застосування судами законодавства про кримінальну відповідальність за легалізацію (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом», «суб'єктом злочину, склад якого передбачено в ст. 209 КК, може бути фізична осудна особа, яка досягла 16-річного віку, а стосовно вчинення тих чи інших правочинів, ще й набула повної дієздатності у випадках та порядку, передбачених законом, і не була обмежена у дієздатності або не позбавлена її судом.

Суб'єктом злочину при його вчиненні у формі будь якої з дій, визначених ч. 1 ст. 209 КК, може бути лише особа, яка не вчиняла предикатного діяння, за умови, що вона усвідомлювала факт одержання коштів або майна іншими особами злочинним шляхом. Особа, яка вчинила таке діяння, відповідає

лише за вчинення фінансової операції коштами або іншим майном чи укладення щодо них угоди, а також за вчинення дії, спрямованих на приховання чи маскуванню незаконного походження таких коштів або іншого майна чи володіння ними, прав на них, джерела їх походження, місцезнаходження, переміщення, а за використання таких коштів або майна – лише в разі, коли воно полягало у вчиненні фінансової операції чи укладення угоди...» [48, с. 201].

Аналіз існуючих точок зору на суб'єкт злочину, передбаченого ст. 209, відповідної постанови Пленуму Верховного Суду від 15.04.2005 №5 та чинного законодавства дає змогу виокремити такі позитивні положення: 1) суб'єктом злочину, склад якого передбачено ст. 209 КК, може бути фізична осудна особа, яка досягла 16-річного віку, а стосовно вчинення тих чи інших правочинів ще й набула повної дієздатності у випадках та порядку, передбачених законом, і не була обмежена у дієздатності або не позбавлена її судом. Вимога щодо цивільної дієздатності суб'єкта злочину не є обов'язковою у разі «посереднього» вчинення легалізації; 2) суб'єктом злочину при його вчиненні у формі будь-якої з дій, визначених ч. 1 ст. 209 КК, може бути лише особа, яка не вчиняла предикатного діяння, за умови, що вона усвідомлювала факт одержання коштів або майна іншими особами злочинним шляхом. Особа, яка вчиняла таке діяння, відповідає лише за вчинення фінансової операції з коштами або іншим майном чи укладання щодо них угоди, а також за вчинення дій, спрямованих на приховання чи маскуванню незаконного походження таких коштів або іншого майна чи володіння ними, прав на них, джерела їх походження, місцезнаходження, переміщення, а за використання таких коштів або майна – лише в разі, коли воно полягало у вчиненні фінансової операції чи укладенні угоди; 3) вчинення злочину службовою особою з використанням свого службового становища може потребувати (залежно від конкретних обставин) додаткової кваліфікації за ст. 364 КК; 4) особа, яка брала участь як виконавець чи співучасник у вчиненні первинного злочину, внаслідок скоєння якого були одержані кошти чи інше майно, а потім легалізувала їх, несе відповідальність за сукупністю злочину; 5) особи, які не виконують об'єктивну сторону легалізації, але умисно сприяють їй шляхом дії або бездіяльності (наприклад, надають можливість скористатись банківським рахунком), можуть притягуватись до відповідальності, як пособники із посиланням на ч. 5 ст. 27 (це стосується і працівників суб'єктів первинного фінансового моніторингу). За наявності підстав зазначені особи можуть визнаватися виконавцями злочину, що розглядається; 6) дії особи, яка не є суб'єктом первинного фінансового моніторингу, що полягають у збуті майна, одержаного внаслідок вчинення злочину (наприклад, крадіжки) іншими особами, не утворюють складу легалізації коштів або іншого майна, одержаних злочинним шляхом (ст. 209), якщо такому майну не надається вигляд правомірно здобутого.

На підставі викладеного вище можна запропонувати таке визначення суб'єкта злочину, передбаченого ст. 209 КК України: «Суб'єктом злочину легалізація (відмивання) доходів, тобто одержаних злочинним шляхом, є фізична осудна приватна, неслужбова особа (громадянин України, особа без громадянства, громадянин іноземної держави), яка здобула злочинним шляхом грошові

кошти та інше майно, та будь-яка інша особа, що здійснює зазначені у диспозиції ч. 1 ст. 209 дії з метою легалізації грошових коштів, майна, здобутих злочинним шляхом іншими особами, якій до моменту вчинення злочину виповнилося 16 років, а стосовно тих чи інших правочинів ще й особа, яка набула певної дієздатності у випадках та порядку, передбачених законом, і не була обмежена у дієздатності або не була позбавлена її судом: 1) суб'єктом злочину при його вчиненні у формі будь-якої з дій, визначених ч. 1 ст. 209 КК, може бути лише особа, яка не вчиняла предикатного діяння, за умови, що вона усвідомлювала факт одержання коштів або майна іншими особами злочинним шляхом. Особа, яка вчиняла таке діяння, відповідає лише за вчинення фінансової операції з коштами або іншим майном чи укладення щодо них угоди, а також за вчинення дій, спрямованих на приховання таких коштів або іншого майна чи володіння ними, прав на них, джерела їх надходження, місцезнаходження, переміщення, а за використання таких коштів або майна – лише в разі, коли воно полягало у вчиненні фінансової операції чи укладенні угоди; 2) вчинення злочину службовою особою з використанням свого службового становища при наявності конкретних фактичних обставин потребує додаткової кваліфікації за стст. 364 або 365 КК; 3) особа, яка брала участь як виконавець чи співучасник у вчиненні первинного злочину, внаслідок скоєння якого були одержані кошти чи інше майно, а потім легалізувала їх, несе відповідальність за сукупність злочинів; 4) особи, які не виконують об'єктивну сторону легалізації, але умисно сприяють їй шляхом дії або бездіяльності, можуть притягуватись до відповідальності як пособник із посиланням на ч. 5 ст. 27 КК».

Стаття 209-1. Умисне порушення вимог законодавства про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансування тероризму. Стосовно суб'єкта злочину, передбаченого ст. 209-1 КК, існують такі погляди: 1) В.Я. Тацій, В.М. Киричко, О.І. Перепелиця заявляють, що суб'єктом цього злочину, є «особа, яка досягла 16-річного віку і на яку згідно із законом покладений обов'язок подання вищезазначеної інформації та забезпечення достовірності такої інформації... суб'єктом злочину (ч. 2) визнається особа, якій зазначена вище інформація стала відома у зв'язку з її професійною або службовою діяльністю. Зокрема, це керівники і працівники суб'єктів первинного і державного фінансового моніторингу, спеціально уповноваженого органу з питань фінансового моніторингу й інших органів виконавчої влади, правоохоронних органів, особа яка визнається суб'єктом первинного фінансового моніторингу, що проводить свою діяльність одноособово» [42, с. 236–237]; 2) В.С. Плугатир, О.В. Кришевич наполягають на тому, що «суб'єкт злочину – спеціальний. Ним можуть бути службові особи... суб'єктів первинного і державного фінансового моніторингу, перелічених в ст. 5 ЗУ від 18 травня 2010 року № 2258-VI «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансування тероризму та фінансування розповсюдження зброї масового знищення». Суб'єктами первинного фінансового моніторингу є: 1) банки, страховики (перестраховики), страхові (перестрахові) брокери, кредитні спілки, ломбарди та інші фінансові установи; 2) платіжні організації, учасники чи члени платіжних систем;

3) товарні та інші біржі, що проводять фінансові операції з товарами; 4) професійні учасники фондового ринку (ринку цінних паперів); 5) оператори поштового зв'язку, інші установи, які проводять фінансові операції з переказу коштів; 6) філії або представництва іноземних суб'єктів господарської діяльності, які надають фінансові послуги на території України; 7) спеціально визначені суб'єкти первинного фінансового моніторингу: а) суб'єкти підприємницької діяльності, які надають посередницькі послуги під час здійснення операцій з купівлі-продажу нерухомого майна; б) суб'єкти господарювання, які здійснюють торгівлю за готівку дорогоцінними металами і дорогоцінним камінням та виробами з них; в) суб'єкти господарювання, які проводять лотереї та азартні ігри, у тому числі казино, електронне (віртуальне) казино; г) нотаріуси, адвокати, адвокатські бюро та об'єднання, аудиторі, аудиторські фірми, суб'єкти господарювання, що надають послуги з бухгалтерського обліку, суб'єкти господарювання, що надають юридичні послуги (крім осіб, що надають послуги в рамках трудових правовідносин); 8) інші юридичні особи, які за своїм правовим статусом не є фінансовими установами, але надають окремі фінансові послуги.

Суб'єктами державного фінансового моніторингу є НБУ, центральний орган виконавчої влади з формування та забезпечення реалізації держаної політики у сфері запобігання і протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму, Міністерство Юстиції України, центральні органи виконавчої влади, що забезпечують формування державної політики у сфері надання послуг поштового зв'язку, у сфері економічного розвитку, Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку, Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, спеціально уповноважений орган» [46, с. 484]; 3) О.О. Дудоров стверджує, що «суб'єкт цього злочину є спеціальним. У злочині, передбаченому ч. 1 ст. 209-1, — це за загальним правилом призначений керівництвом суб'єкта первинного фінансового моніторингу працівник, який є відповідальним за проведення фінансового моніторингу. Відповідальний працівник призначається за посадою на рівні керівництва суб'єкта первинного фінансового моніторингу. Мається на увазі посада, що передбачає здійснення функцій управління суб'єктом первинного фінансового моніторингу в цілому та всіма його підрозділами або управління окремими підрозділами такого суб'єкта. Визначаючи коло осіб, спроможних як виконавців відповідати за ч. 1 ст. 209-1, слід враховувати положення чинного антилегалізаційного законодавства. Так, у разі недоцільності призначення відповідального працівника особою, відповідальною за проведення фінансового моніторингу, може призначатися керівник суб'єкта первинного фінансового моніторингу, який за наявності до цього підстав і нестиме кримінальну відповідальність за ч. 1 ст. 209-1. Суб'єктом злочину може бути й особа, на яку у встановленому порядку покладаються обов'язки відповідального працівника на час відсутності останнього (відпустки, відрядження, хвороба тощо), а також призначений відповідальний працівник відокремленого підрозділу банку. Перелік осіб, які є суб'єктами первинного фінансового моніторингу, наводиться у законодавстві

про протидію відмиванню (це, зокрема, банки та інші фінансові установи, товарні, фондові та інші біржі, професійні учасники ринку цінних паперів, оператори поштового зв'язку, інші установи, які проводять фінансові операції з переказу коштів, суб'єкти підприємницької діяльності, які надають посередницькі послуги під час здійснення операцій з купівлі-продажу нерухомого майна). Виконання обов'язків суб'єкта первинного фінансового моніторингу забезпечується також адвокатами, нотаріусами, особами, які надають юридичні послуги, аудиторами, аудиторськими фірмами, фізичними особами-підприємцями, які надають послуги з бухгалтерського обліку, якщо вони беруть участь у підготовці і здійсненні правочину щодо: купівлі-продажу нерухомості; управління активами клієнтів; управління банківським рахунком або рахунком у цінних паперах; залучення коштів для утворення юридичних осіб, забезпечення їх діяльності та управління ними; утворення юридичних осіб, забезпечення їх діяльності чи управління ними, а також купівлі продажу юридичних осіб. Суб'єкт первинного фінансового моніторингу зобов'язаний стати на облік у Спеціальному уповноваженому органі та у разі припинення своєї діяльності повідомити про це Спеціально уповноважений орган у визначеному законодавством порядку.

Суб'єктом злочину, передбаченого ч. 1 ст. 209-1, не визнаються працівники державних органів, які всупереч вимогам законодавства не надають Спеціально уповноваженому органу інформацію про певні фінансові операції (наприклад, про операції, стосовно яких є підозра, що вони пов'язані з легалізацією доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванням тероризму), а так само іншу інформацію, необхідну для виконання завдань, покладених на Спеціально уповноважений орган. Така поведінка за наявності підстав може розцінюватися як той чи інший злочин у сфері службової діяльності.

Суб'єктом злочину, передбаченого ч. 2 ст. 209-1, є особа, якій інформація, що надається Спеціально уповноваженому органу, стала відома у зв'язку з професійною або службовою діяльністю. До таких осіб, передусім, належать працівники суб'єктів первинного фінансового моніторингу, яким певні відомості стають відомі, зважаючи на виконання по службі обов'язків. При цьому не має значення та обставина, чи мають такі працівники офіційний доступ до документів, які уособлюють інформацію, що надається Спеціально уповноваженому органу. За ч. 2 ст. 209-1 можуть кваліфікуватися діяння працівників Спеціально уповноваженого органу, співробітників правоохоронних органів, які в установленому порядку отримали відповідну інформацію від Спеціально уповноваженого органу, працівники суб'єктів державного фінансового моніторингу – НБ, МФ, МЮ, МТЗ, МЕ, ДКЦПФР тощо, а також працівники суб'єктів господарювання, підприємств, установ, організацій та органів державної влади, які не є суб'єктами первинного і державного моніторингу, але яким відповідна інформація стала відома у зв'язку з професійною або службовою діяльністю.

Якщо службова особа за незаконну винагороду розголосила інформацію, яка надається Спеціально уповноваженому органу, такі дії додатково повинні інкримінуватися за ст. 368 (368-3)» [57, с. 621]; 4) згідно зі ст. 5 Закону

України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансування тероризму та фінансування розповсюдження зброї масового знищення» від 14 жовтня 2014 року № 1702- VII (із змінами і доповненнями внесеними згідно із відповідними Законами) система та суб'єкт фінансового моніторингу мають такий формат:

1. Система фінансового моніторингу складається з первинного та державного рівнів.

2. Суб'єктами первинного фінансового моніторингу є: 1) банки, страховики (перестраховики), страхові (перестрахові) брокери, кредитні спілки, ломбарди та інші фінансові установи; 2) платіжні організації, учасники чи члени платіжних систем; 3) товарні та інші біржі, що проводять фінансові операції з товарами; 4) професійні учасники фондового ринку (ринку цінних паперів); 5) оператори поштового зв'язку, інші установи, які проводять фінансові операції з переказу коштів; 6) філії або представництва іноземних суб'єктів господарської діяльності, які надають фінансові послуги на території України; 7) спеціально визначені суб'єкти первинного фінансового моніторингу: а) суб'єкти підприємницької діяльності, які надають посередницькі послуги під час здійснення операцій з купівлі-продажу нерухомого майна; б) суб'єкти господарювання, які здійснюють торгівлю за готівку дорогоцінними металами і дорогоцінним камінням та виробами з них; в) суб'єкти господарювання, які проводять лотереї та азартні ігри, у тому числі казино, електронне (віртуальне) казино; г) нотаріуси, адвокати, адвокатські бюро та об'єднання, аудитори, аудиторські фірми, суб'єкти господарювання, що надають послуги з бухгалтерського обліку, суб'єкти господарювання, що надають юридичні послуги (крім осіб, що надають послуги в рамках трудових правовідносин); 8) інші юридичні особи, які за своїм правовим статусом не є фінансовими установами, але надають окремі фінансові послуги.

3. Суб'єктами державного фінансового моніторингу є Національний банк України, центральний орган виконавчої влади з формування та забезпечення реалізації державної політики у сфері запобігання і протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму, Міністерство юстиції України, центральні органи виконавчої влади, що забезпечують формування державної політики у сфері надання послуг поштового зв'язку, у сфері економічного розвитку, Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку, Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, спеціально уповноважений орган [58, с. 393].

Аналіз існуючих точок зору на суб'єкт злочину, передбаченого ст. 209-1 КК, відповідного Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансування тероризму та фінансування розповсюдження зброї масового знищення» від 14 жовтня 2014 року № 1702-VII (із змінами і доповненнями, внесеними згідно із відповідними Законами) надає можливість виокремити такі позитивні положення: 1) суб'єкт цього злочину спеціальний, ним є особа, яка досягла 16-річного віку і на яку згідно із законом покладений обов'язок подання інформації про фінан-

сові операції, що відповідно до закону підлягають фінансовому моніторингу та забезпечення достовірності такої інформації; 2) суб'єктом злочину, передбаченого ч. 2 ст. 209-1 КК, є особа, якій зазначена вище інформація стала відома у зв'язку з її професійною або службовою діяльністю; 3) суб'єктом злочину може бути й особа, на яку у встановленому законом порядку покладаються обов'язки відповідального працівника на час відсутності останнього (відпустки, відрядження, хвороба тощо), а також призначений відповідальний працівник відокремленого підрозділу банку. До таких осіб передусім належать працівники суб'єктів професійного фінансового моніторингу, яким певні відомості стають відомі по службі або при виконанні професійних обов'язків. При цьому не має значення та обставина, чи мають такі працівники доступ до документів, які уособлюють інформацію, що надається Спеціально уповноваженому органу; 4) суб'єктом злочину, передбаченого ч. 1 ст. 209-1 КК, не визнаються працівники державних органів, які, всупереч вимогам законодавства, не надають Спеціально уповноваженому органу інформацію про фінансові операції (наприклад, про операції, стосовно яких є підозра, що вони пов'язані з легалізацією доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванням тероризму), а так само іншу інформацію, необхідну для виконання завдань, покладених на Спеціально уповноважений орган. Така поведінка за наявності підстав може розцінюватися як той чи інший злочин у сфері службової діяльності; 5) за ч. 2 ст. 209-1 можуть кваліфікуватися діяння працівників Спеціально уповноваженого органу, співробітників правоохоронних органів, які в установленому порядку отримали відповідну інформацію від Спеціально уповноваженого органу, працівники суб'єктів державного фінансового моніторингу, а також працівники суб'єктів господарювання, підприємств, установ, організацій та органів державної влади, які не є суб'єктами первинного і державного моніторингу, але яким відповідна інформація стала відома у зв'язку з професійною або службовою діяльністю.

На підставі викладеного вище можна запропонувати таке визначення суб'єкта злочину, передбаченого ст. 209-1 КК: «Суб'єкт злочину, передбаченого ч. 1 ст. 209-1 КК, – спеціальний, ним є фізична осудна особа (громадянин України, особа без громадянства, громадянин іноземної держави), якій до моменту вчинення злочину виповнився вік кримінальної відповідальності, на яку згідно із законом покладений обов'язок подання інформації про фінансові операції, що відповідно до закону підлягають фінансовому моніторингу та забезпечення достовірності такої інформації. Суб'єктом злочину, передбаченого ч. 1 ст. 209-1, не визнаються працівники державних органів, які, всупереч вимогам законодавства, не надають Спеціально уповноваженому органу інформацію про фінансові операції (наприклад, про операції, стосовно яких є підозра, що вони пов'язані з легалізацією доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванням тероризму), а так само іншу інформацію, необхідну для виконання завдань, покладених на Спеціально уповноважений орган. Така поведінка за наявності підстав може розцінюватися як той чи інший злочин у сфері службової діяльності.

Суб'єктом злочину, передбаченого ч. 2 ст. 209-1 КК, є особа, якій зазначена вище інформація стала відома у зв'язку з її професійною або службовою діяльністю. До таких осіб передусім належать працівники суб'єктів професійного фінансового моніторингу, яким певні відомості стають відомі по службі або при виконанні професійних обов'язків. При цьому не має значення та обставина, чи мають такі працівники доступ до документів, які уособлюють інформацію, що надається Спеціально уповноваженому органу (за ч. 2 ст. 209-1 можуть кваліфікуватися діяння працівників Спеціально уповноваженого органу, співробітників правоохоронних органів, які в установленому порядку отримали відповідну інформацію від Спеціально уповноваженого органу, працівники суб'єктів державного фінансового моніторингу, а також працівники суб'єктів господарювання, підприємств, установ, організацій та органів державної влади, які не є суб'єктами первинного і державного моніторингу, але яким відповідна інформація стала відома у зв'язку з професійною або службовою діяльністю)».

Стаття 210. Нецільове використання бюджетних коштів, здійснення видатків бюджету чи надання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням. Щодо суб'єкта злочину, передбаченого ст. 210 КК України, існують такі погляди: 1) В.С. Плугатир, О.В. Кришевич стверджують, що «суб'єкт цього злочину – спеціальний, ним може визнаватися службова особа..., наділена правом розпоряджатися бюджетними коштами. Передусім це відповідні службові особи підприємств, установ та організацій, фінансування яких здійснюється за рахунок бюджету (розпорядники бюджетних коштів, керівники органів державної виконавчої влади, начальники структурних підрозділів міністерств, відомств, голови міст Києва та Севастополя, обласних, районних, міських державних адміністрацій та їх заступники, сільські, селищні та міські голови, службові особи місцевих фінансових органів, керівники бюджетних установ). Саме наявність повноважень щодо розпорядження бюджетними коштами береться до уваги при визначенні суб'єкта злочину... Суб'єктами аналізованого злочину можуть визнаватися службові особи суб'єктів господарської діяльності – юридичних осіб небюджетної сфери, якщо одержані як дотації, субсидії чи субвенції бюджетні кошти витрачаються ними не відповідно до цільового призначення, за наявності в діях таких осіб ще й ознак шахрайства з фінансовими ресурсами, вчинене слід кваліфікувати за сукупністю злочинів, передбачених статтями 210 та 212 КК.

Службові особи органів Державного казначейства, які сприяли використанню бюджетних коштів усупереч їх цільовому призначенню або в обсягах, що перевищують затверджені межі видатків, мають притягуватися до кримінальної відповідальності як пособники за ч. 5 ст. 27, ст. 210 КК» [45, с. 486–487]; 2) О.О. Дудоров заявляє, що «суб'єкт цього злочину – спеціальний. Передусім, це службові особи – керівники і головні бухгалтери (керівники фінансових підрозділів) бюджетних установ, уповноважених на отримання бюджетних асигнувань, взяття бюджетних зобов'язань і здійснення витрат бюджету. За обсягом наданих прав розпорядники поділяються на головних

розпорядників коштів бюджету і розпорядників нижчого рівня. Головними розпорядниками бюджетних коштів можуть бути виключно: 1) за бюджетними призначеннями, визначеними Законом про Державний бюджет України, — установи, уповноважені забезпечувати діяльність ВР, Президента України, КМ в особі їх керівників; міністерства, КС, ВС, вищі спеціалізовані суди та інші органи безпосередньо визначені Конституцією України, в особі їх керівників, а також Національна академія наук України, Національна академія аграрних наук України, Національна академія медичних наук України, Національна академія педагогічних наук України, Національна академія правових наук України, Національна академія мистецтв України, інші установи, уповноважені законом або Кабінетом Міністрів України на реалізацію державної політики у відповідній сфері, в особі їх керівників; 2) за бюджетними призначеннями, визначеними рішенням про бюджет Автономної Республіки Крим, — це уповноважені юридичні особи (бюджетні установи), що забезпечують діяльність Верховної Ради Автономної Республіки Крим та Ради міністрів Автономної Республіки Крим, а також міністерства та інші органи влади Автономної Республіки Крим в особі їх керівників; 3) за бюджетними призначеннями, визначеними іншими рішеннями про місцеві бюджети, — це місцеві державні адміністрації, виконавчі органи та апарати місцевих рад (секретаріат Київської міської ради), головні управління, управління, відділи та інші самостійні структурні підрозділи місцевих державних адміністрацій, виконавчих органів місцевих рад в особі їх керівників. Якщо згідно із законом місцевою радою не створено виконавчий орган, функцій головного розпорядника коштів відповідного місцевого бюджету виконує голова такої місцевої ради. Головні розпорядники коштів місцевих бюджетів визначаються рішенням про місцевий бюджет...

Відповідно, суб'єктом злочину, передбаченого ст. 210, визнаються також службові особи одержувачів бюджетних коштів — суб'єкти господарювання, громадських чи інших організацій, які не мають статусу бюджетної установи, але які уповноважені розпорядником бюджетних коштів на здійснення заходів, передбачених бюджетною програмою, та отримують на їх виконання кошти бюджету. Якщо зловживання бюджетними коштами вчинено службовою особою установи (організації), яка не є розпорядником або одержувачем бюджетних коштів, дії винного мають розцінюватися як той чи інший злочин у сфері службової діяльності. Така сама кримінально-правова оцінка має даватися (за наявності підстав) діям службових осіб тих підприємств, установ, організацій, які відповідно до укладених договорів виконують роботи (надають послуги тощо) для бюджетних установ або одержувачів бюджетних коштів, оскільки перераховані на банківські рахунки вказаних підприємств, установ, організацій гроші втрачають статус бюджетних коштів, як предмета цього злочину...

Службові особи органів Державної казначейської служби України, а також місцевих фінансових органів, які сприяли вчиненню злочину, що розглядається, мають притягуватися як пособники за ч. 5 ст. 27, ст. 210 КК, а за наявності підстав і за відповідний злочин у сфері службової діяльності, зокре-

ма за одержання хабара» [50, с. 629–630]; 3) В.Я. Тацій, В.М. Киричко, О.І. Перепелиця упевнені, що «суб'єктом злочину виступають службові особи, уповноважені на використання бюджетних коштів, здійснення видатків бюджету або надання кредитів з бюджету, зокрема, це службові особи, що виконують функції розпорядників бюджетних коштів. Суб'єктом цього злочину при його вчиненні у формі нецільового використання бюджетних коштів можуть виступати також службові особи одержувача бюджетних коштів, який не має статусу бюджетної установи» [52, с. 210].

Аналіз існуючих точок зору на суб'єкт злочину, передбаченого ст. 210 КК України, надає можливість виокремити з них такі позитивні положення: 1) суб'єкт цього злочину спеціальний – це службові особи, уповноважені на використання бюджетних коштів, здійснення видатків бюджету або надання кредитів з бюджету, зокрема, це службові особи, що виконують функції розпорядників бюджетних коштів. Передусім це службові особи – керівники і головні бухгалтери підприємств, установ та організацій, фінансування яких здійснюється за рахунок бюджету (розпорядники бюджетних коштів, керівники органів державної виконавчої влади, керівники структурних підрозділів міністерств, відомств, голови державних адміністрацій усіх рівнів та їх заступники, сільські, селищні та міські голови службові особи місцевих фінансових органів, головні управління, управління, відділи та інші самостійні структурні підрозділи місцевих державних адміністрацій, виконавчих органів місцевих рад в особі їх керівників); 2) суб'єктом цього злочину при його вчиненні у формі нецільового використання бюджетних коштів можуть виступати також службові особи одержувача бюджетних коштів, який не має статусу бюджетної установи; 3) суб'єктом цього злочину визнаються також службові особи одержувачів бюджетних коштів – суб'єкти господарювання, громадських чи інших організацій, які не мають статусу бюджетної установи, але які уповноважені розпорядником бюджетних коштів на здійснення заходів, передбачених бюджетною програмою, та отримують на їх виконання кошти бюджету. Це стосується діянь службових осіб тих підприємств, установ, організацій, які відповідно до укладених договорів виконують роботи (надають послуги тощо) для бюджетних або одержувачів бюджетних коштів; 4) службові особи органів Державної казначейської служби, а також фінансових органів виконавчої влади, які сприяли вчиненню злочину, тобто використанню бюджетних коштів у супереччя їх цільовому призначенню або в обсягах, що перевищують затверджені межі видатків, мають кваліфікуватися як пособництво за ч. 5 ст. 27, ст. 210 КК.

На підставі викладеного вище можна запропонувати таке визначення суб'єкта злочину, передбаченого ст. 210 КК України: «Суб'єктом злочину нецільове використання бюджетних коштів, здійснення видатків бюджету чи надання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням, передбаченого ч. 1 ст. 210 КК, є спеціальний суб'єкт, – це фізична особа, службова особа (громадянин України, особа без громадянства, громадянин іноземної держави), який до моменту вчинення злочину виповнився вік кримінальної відповідальності, уповноважена на використання бюджет-

них коштів, здійснення видатків бюджету або надання кредитів з бюджету, зокрема, це службові особи, що виконують функції розпорядників бюджетних коштів. Передусім це службові особи – керівники і головні бухгалтери підприємств, установ та організацій, фінансування яких здійснюється за рахунок бюджету (розпорядники бюджетних коштів, керівники органів державної виконавчої влади, керівники структурних підрозділів міністерств, відомств, голови державних адміністрацій усіх рівнів та їх заступники, сільські, селищні та міські голови службові особи місцевих фінансових органів, головні управління, управління, відділи та інші самостійні структурні підрозділи місцевих державних адміністрацій, виконавчих органів місцевих рад в особі їх керівників). Суб'єктом цього злочину при його вчиненні у формі нецільового використання бюджетних коштів можуть виступати також службові особи одержувача бюджетних коштів, який не має статусу бюджетної установи. Також суб'єктом цього злочину визнаються службові особи одержувачів бюджетних коштів – суб'єкти господарювання, громадських чи інших організацій, які не мають статусу бюджетної установи, але які уповноважені розпорядником бюджетних коштів на здійснення заходів, передбачених бюджетною програмою, та отримують на їх виконання кошти бюджету. Це стосується діянь службових осіб тих підприємств, установ, організацій, які відповідно до укладених договорів виконують роботи (надають послуги тощо) для бюджетних або одержувачів бюджетних коштів (службові особи органів Державної казначейської служби, а також фінансових органів виконавчої влади, які сприяли вчиненню злочину, тобто використанню бюджетних коштів у супереччя їх цільовому призначенню або в обсягах, що перевищують затверджені межі видатків, мають кваліфікуватися як пособництво за ч. 5 ст. 27, ст. 210 КК)». Варто зазначити, що певне вирішення теоретичних і прикладних проблем суб'єкта злочину в сфері господарської діяльності знаходимо в законодавстві деяких зарубіжних держав (КК Республіки Польща [59], КК Республіки Болгарія [60], КК Швеції [61], КК Японії [62], КК Норвегії [63]).

Висновки. Проведене дослідження дає змогу стверджувати, що в існуючих публікаціях суб'єкти злочинів, передбачених стст. 199–201, 203-1, 203-2, 204–205, 205-1, 206, 206-2, 209, 209-1, 210 КК України, не мають однозначного розуміння. Зважаючи на це, автором запропоновані визначення суб'єктів вищекреслених злочинів на підставі чітко визначених ознак цих суб'єктів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Абдуразаков С.А., Ахмедов Г.А.* Суб'єкт преступления по Уголовному кодексу Узбекской ССР / С.А. Абдуразаков, Г.А. Ахмедов // Вопросы совершенствования законодательства Узбекской ССР; [ред. кол. Г.А. Ахмедов и др.]. – Ташкент: Фан, 1970. – С. 137–147.
2. *Ахмедов Г.А., Миренский Б.А.* О соотношении криминологических и уголовно-правовых категорий. Личность преступника и субъект преступления / Г.А. Ахмедов, Б.А. Миренский // Общественные науки в Узбекистане. – 1975. – № 10. – С. 23–28.

3. *Боровых Л.В.* Проблемы возраста в механизме уголовно-правового регулирования: Автореф. Дис. ... докт. юрид. наук : спец. 12.00.08. – уголовное право и криминология; уголовно-исправительное право / Л.В. Боровых – М., 1974. – 39 с.
4. *Бородин С.В., Носков Н.А.* К вопросу совершенствования законодательства об уголовной ответственности несовершеннолетних / С.В. Бородин, Н.А. Носков // Современные тенденции развития уголовной политики и уголовного законодательства. – М. : Юрид. лит., 1994. – С. 57–59.
5. *Владимиров В.А., Левицкий Г.А.* Субъект преступления по советскому уголовному праву. Лекция / В.А. Владимиров, Г.А. Левицкий – М. : ВШ МООП РСФСР, 1964. – 59 с.
6. *Наумов А.В.* Предприятия на скамье подсудимых / А.В. Наумов // Сов. юстиция. – 1992. – № 17–18. – С. 3–4.
7. *Орлов В.С.* Субъект преступления по советскому уголовному праву / В.С. Орлов – М. : Госюриздат, 1958. – 260 с.
8. *Орымбаев Р.* Специальный субъект преступления / Р. Орымбаев. – Алмата : Изд-во Алма-атинского ун-та, 1977. – 153 с.
9. *Павлов В.Г.* Субъект преступления / В.Г. Павлов. – СПб. : Юридический центр Пресс, 2001. – 318 с.
10. *Розенко В.І., Матвійчук В.К.* Суб'єкт злочину / В.І. Розенко, В.К. Матвійчук. – К. : Академія МВС, 1984. – 36 с.
11. *Светлов А.Я.* Ответственность за должностные преступления / А.Я. Светлов – К. : Наукова думка, 1978. – 304 с.
12. *Протченко Б.А.* Невменяемость в советском уголовном праве / Б.А. Протченко // Правоведение, 1987. – С. 82–84.
13. *Тацій В.Я.* Суб'єкт злочину / В.Я. Тацій // Кримінальне право України. Загальна частина: Підручник для студентів юрид. спец, вищ.закладів освіти / М.І. Бажанов, Ю.В. Баулін, В.І. Борисов та ін.; за ред. професорів М.І. Бажанова, В.В. Сташиса, В.Я. Тація. – Київ–Харків : Юринком Інтер–Право, 2001. – С. 130–141.
14. Уголовное право УССР. Особенная часть: Учебник / М.И. Бажанов, В.В. Сташис, В.Я. Тацій, и др.; под ред. М.И. Бажанова и др. – К. : Вища школа, 1989. – 455 с.
15. *Устименко В.В.* Специальный субъект преступления (понятия и виды): Учебное пособие / В.В. Устименко. – Харьков: Харьковский юрид. институт, 1989. – 104 с.
16. *Шевченко Я.Н.* Правовое регулирование ответственности несовершеннолетних / Я.Н. Шевченко – К. : Наукова думка, 1976. – 189 с.
17. Полный курс уголовного права: В 5 т. / Под ред. докт. юр. наук, проф., заслуженного деятеля наук РФ А. И. Коробеева Т. 1: Преступление и наказание. – СПб: Юридический центр Пресс, 2008. – 1133 с.
18. Кримінальний кодекс України від 2001 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 25–26. – Ст. 131.
19. Большая Советская Энциклопедия. – М. : Изд-во «Энциклопедия», 1975. – Т. 9. – 986 с.
20. Философский энциклопедический словарь / Гл. редакция: Л.Ф. Ильичев, П.Н. Федосеев, С.М. Ковалев, В.Г. Панов. – М. : Сов. энциклопедия, 1983. – 840 с.
21. *Шаблин В.А.* Методологические вопросы правоведения / В.А. Шаблин. – Саратов: Изд-во Саратовского ун-та, 1972. – С. 13–14.

22. Ядов В.А. Социологическое исследование: Методология. Программа. Методы / В.А. Ядов. – М., 1987. – 24 с.
23. Гегель Г.В. Філософія права / Г.В. Гегель. – М. : Мысль, 1990. – 526 с.
24. Філінчук Г.Г. Словник термінів з питань екології та безпеки життя і діяльності: Навчальний посібник / Г.Г. Філінчук; [ред. колегія: Г.Г. Філінчук, Б.Г. Чижевський, В.А. Широков та ін.] – Чернівці : Зелена Буковина, 2003. – 752 с.
25. Фейербах Л. Уголовное право / Л. Фейербах. – СПб. : Медицинская тип., 1810. – 486 с.
26. Пионтковский А.А. Уголовно-правовые воззрения И. Канта, Л. Фейербаха, И. Фихте / А.А. Пионтковский. – М. : Профобразование, 1971. – 112 с.
27. Шишов О.Ф. Становление и развитие науки уголовного права в СССР / О.Ф. Шишов. – М., 1981. – 67 с.
28. Красиков Ю.А. Доктрина русского уголовного права: источники и тенденции развития / Ю.А. Красиков // Современные тенденции развития уголовной политики и уголовного законодательства: Тез. докл. конф. 27-28 января 1994 г. / Под ред. С.В. Бородина и др. – М., 1994. – С. 35–36.
29. Брайнин Я.М. Уголовная ответственность и ее основание в советском уголовном праве / Я.М. Брайнин. – М. : Госюриздат, 1963. – 281 с.
30. Трайнин А.Н. Общее учение о составе преступления / А.Н. Трайнин. – М. : Госюриздат, 1957. – 191 с.
31. Лейкина Н.С. Советское уголовное право. Часть общая : Учебн. пособие / Н.С. Лейкина. – Л., 1960. – С. 229–234.
32. Лопашенко Н.А. Экологические преступления: Комментарий к главе 26 УК РФ / Н.А. Лопашенко. – СПб. : Юридический центр Пресс, 2002. – 802 с.
33. Пионтковский А.А. Преступление в области природных богатств / А.А. Пионтковский // Курс советского уголовного права. – Т. V. – М. : Наука, 1971. – С. 513–544.
34. Писарев А. Правовая охрана и защита лесов / А. Писарев // Советская юстиция. 1982. – № 7. – С. 7–10.
35. Гавриш С.Б. Кримінальна відповідальність за незаконну порубку лісу (ст. 160 КК УРСР) / С.Б. Гавриш // Радянське право. – 1980. – № 7. – С. 32–33.
36. Пакутин В. Ответственность за незаконную вырубку леса / В. Пакутин // Соц. законность. – 1978. – № 11. – С. 40–42.
37. Матвійчук В.К. Теоретичні та практичні проблеми кримінально-правової охорони навколишнього природного середовища: [монографія] / В.К. Матвійчук. – К.: Національна академія управління, 2011. – 368 с.
38. Ожегов С.И. Словарь русского языка : ок. 5700 слов / Ожегов С.И.; под ред. чл.-корр. АН СССР Н.Ю. Шведовой. – [19 изд., испр.]. – М. : Рус. Яз., 1987. – 846 с.
39. Даль В.Д. Толковый словарь живого великорусского языка: В 4 т./ В.И. Даль. – М. : Государственное издательство иностр. и национальных словарей, 1955. – Т. 4. – 1956. – 583 с.
40. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / [уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел]. – К.; Ірпінь: Перун, 2005. – 1728 с.
41. Здравомыслов Б.В. Должностные преступления. Понятие и квалификация / Б.В. Здравомыслов. – М. : Юрид. лит., 1975. – 168 с.
42. Матвейчук В.К. Уточнение понятия субъекта экологических преступлений на современном этапе развития общества и государства / В.К. Матвейчук // Проблемы борьбы зі злочинністю в Україні: тези доповідей і повідомлень респ.

наук. конф. / АН України. Інститут держави і права ім. В.М. Корецького. – К., 1992. – С. 62–64.

43. Пакутин В. Уголовно-правовая охрана вод и воздуха от загрязнений / В. Пакутин // Соц. законность. – 1977. – № 6. – С. 40–42.

44. Гавриш С.Б. Кримінально-правова охорона довкілля в Україні. Проблеми теорії, застосування і розвитку кримінального законодавства / С.Б. Гавриш. – К. : Інститут Законодавства Верховної ради України, 2002. – 636 с.

45. Перепелиця О.І., Киричко В.М., Тацій В.Я. Злочини у сфері господарської діяльності / О.І. Перепелиця, В.М. Киричко, В.Я. Тацій // Кримінальне право України. Особлива частина: підручник / Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, В.І. Тютюгін та ін.; за ред. проф. В.Я. Тація, В.І. Борисова, В.І. Тютюгіна. – 5-те вид. переробл. і допов. – Х.: Право, 2015. – С. 201–265.

46. Пflugатир В.С., Кришевич О.В. Злочини у сфері господарської діяльності / В.С. Пflugатир, О.В. Кришевич // Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. / Д.С. Азаров, В.К. Гришук, А.В. Савченко [та ін.]; за заг. ред. О.М. Джужі, А.В. Савченка, В.В. Чернея. – К. : Юрінком Інтер, 2016. – С. 453–529.

47. Панько М.М. Преступления в сфере хозяйственной деятельности / М.М. Панько // Уголовный кодекс Украины. Комментарий: Под редакцией Ю.А. Кармазина и Е.Л. Стрельцова. – Харьков, ООО «Одиссей», 2001. – С. 437–495.

48. Андрушко П.П. Злочини в сфері господарської діяльності / П.П. Андрушко // Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України; за ред. С.С. Яценка. – К.: А.С.К., 2002. – С. 395–520.

49. Тацій В.Я. Коментар до ст. 199 КК України / В.Я. Тацій // Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар : у 2т. Т.2. Особлива частина / Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, В.І. Тютгін та ін.; за заг. ред. В.Я. Тація, В.П. Пшонки, В.І. Борисова, В.І. Тютюгіна. – Х.: Право, 2013. – С. 236–246.

50. Дудоров О.О. Злочини в сфері господарської діяльності / О.О. Дудоров // Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України; за ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. – 9-те вид. переробл. та допов.; – К.: Юридична думка, 2012. – С. 568–719.

51. Лапшин В.Ф. Финансовые преступления (стст. 185–187 УК РФ) / В.Ф. Лапшин // Энциклопедия уголовного права. Т. 19. Преступления в сфере экономической деятельности. – Издание профессора Малинина. – СПб ГКА, СПб, 212. – С. 681–822.

52. Волженкин Б.В. Преступления в сфере экономической деятельности / Б.В. Волженкин. – СПб.: «Юридический центр Пресс», 2002. – 641 с.

53. Якимов О.Ю. Преступления в сфере предпринимательской деятельности (стст. 169-175 УК РФ) / О.Ю. Якимов // Энциклопедия уголовного права. Т. 19. Преступления в сфере экономической деятельности. – Издание профессора Малинина. – СПб ГКА, СПб, 212. – С. 113–421.

54. Про заборону грального бізнесу в Україні: Закон України від 15.05.2009 (із змінами і доповненнями внесеними Законом України від 19 травня 2011 р. № 3383-VI) // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 28. – Ст. 253

55. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України; під заг. ред. Потебенька М.О., Гончаренка В.Г. – К. : «Форум», 2001. – Ч. 2. – 941 с.

56. Про практику застосування судами законодавства про відповідальність за окремі злочини в сфері господарської діяльності: Постанова Пленуму Верховного

Суду України № 3 від 25.04.2003 // Постанови Пленуму Верховного Суду України у кримінальних справах. – К.: Алерта; ЦУЛ, 2011. – С. 187–195.

57. *Стрельцов Е.Л.* Комментарий к статье 206 УК Украины / Е.Л. Стрельцов // Уголовный кодекс Украины. Комментарий; под. ред. Ю.А. Кармазина и Е.Л. Стрельцова. – Харьков: ООО «Одиссей», 2001. – С. 452–454.

58. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення: Закон України від 14 жовтня 2014 року № 1702-VII (із змінами і доповненнями, внесеними згідно із відповідними законами) // Відомості Верховної Ради України. – 2016. – № 4. – Ст.43

59. The Polish Penal Code / edited by candidate of law, assistant professor A I Lukashov, and D j, prof N F Kuznetsova introduction by candidate of law, assistant professor A I Lukashov and candidate of law E A Sarkisova, translated from Polish by D A Barilovitch. – St. Petersburg: "Yundicheskyy Centei Press", 2001. – 234 p.

60. The Bulgarian Penal Code / edited by candidate of Law, assistant professor A.I. Lukashov; introduction by Y.I. Aidarov. – St. Petersburg: "Yuridicheskyy Center – Press", 2001. – 298 p.

61. The Swiss Penal Code / Preface by a member of the Council of Federation the Federal Assembly of the RF. N. Volkov; edited, translated from German, and introduction by Candidate of Law A.V. Serebrennikova. – St. Petersburg: "Yuridicheskyy Center – Press", 2002. – 366 p.

62. THE JAPANESE PENAL CODE / Edited and introduction by Doctor of Law, prof. A.I. Korobeev. – St Petersburg: "Yuridicheskyy Center – Press", 2002. – 226 p.

63. Criminal Legislation of Norway / Edited and introductory article by Doctor of Law, professor Yn. V. Golik; translated from Norwegian A.V. Zhmenya. – St. Petersburg: "Yuridicheskyy Center – Press", 2002. – 366 p.

REFERENCES

1. *Abdurazakov S.A., Ahmedov G.A.* Subekt prestupleniya po Ugolovnomu kodeksu Uzbekskoj SSR / S.A. Abdurazakov, G.A. Ahmedov // Voprosy sovershenstvovaniya zakonodatel'stva Uzbekskoj SSR; [red. kol. G.A. Ahmedov i dr.]. – Tashkent : Fan, 1970. – S. 137–147.

2. *Ahmedov G.A., Mirenskiy B.A.* O sootnoshenii kriminologicheskikh i ugolovno-pravovykh kategoriy. Lichnost' prestupnika i subekt prestupleniya/ G.A. Ahmedov, B.A. Mirenskiy // Obshhestvennye nauki v Uzbekistane. – 1975. – № 10. – S. 23–28.

3. *Borovyh L.V.* Problemy vozrasta v mehanizme ugolovno-pravovogo regulirovaniya: Avtoref. Dis. ... dokt. jurid. nauk : spec. 12.00.08. – ugolovnoe pravo i kriminologiya; ugolovno-ispravitel'noe pravo / L.V. Borovyh – M., 1974. – 39 s.

4. *Borodin S.V., Noskov N.A.* K voprosu sovershenstvovaniya zakonodatel'stva ob ugolovnoj otvetstvennosti nesovershennoletnih / S.V. Borodin, N.A. Noskov // Sovremennyye tendencii razvitiya ugolovnoj politiki i ugolovnogo zakonodatel'stva. – M. : Jurid. lit., 1994. – S. 57–59.

5. *Vladimirov V.A., Levickij G.A.* Subekt prestupleniya po sovetскому ugolovnomu pravu. Lekcija / V.A. Vladimirov, G.A. Levickij – M. : VSh MOOP RSFSR, 1964. – 59 s.

6. *Naumov A.V.* Predpriyatija na skam'e podsudimyh / A.V. Naumov // Sov. justiciya. – 1992. – № 17–18. – S. 3–4.

7. *Orlov V.S.* Subekt prestupleniya po sovetскому ugolovnomu pravu / V.S. Orlov – M. : Gosjurizdat, 1958. – 260 s.

8. *Orymbaev R.* Special'nyj subekt prestuplenija / R. Orymbaev. – Alma-Ata : Izd-vo Alma-atinskogo un-ta, 1977. – 153 s.
9. *Pavlov V.G.* Subekt prestuplenija / V.G. Pavlov. – SPb. : Juridicheskij centr Press, 2001. – 318 s.
10. *Rozenko V.I., Matviichuk V.K.* Subiekt zlochynu / V.I. Rozenko, V.K. Matviichuk. – K. : Akademiia MVS, 1984. – 36 s.
11. *Svetlov A.Ja.* Otvetstvennost' za dolzhnostnye prestuplenija / A.Ja. Svetlov – K. : Naukova dumka, 1978. – 304 s.
12. *Protchenko B.A.* Nevmenjaemost' v sovetskom ugovnom prave / B.A. Protchenko // Pravovedenie, 1987. – S. 82–84.
13. *Tatsii V.Ia.* Subiekt zlochynu / V.Ia. Tatsii // Kryminalne pravo Ukrainy. Zahalna chastyna: Pidruchnyk dlja studentiv yuryd. spets, vyshch.zakladiv osvity / M.I. Bazhanov, Iu.V. Baulin, V.I. Borysov ta in.; za red. profesoriv M.I. Bazhanova, V.V. Stashysa, V.Ia. Tatsiia. – Kyiv–Kharkiv : Yuryнком Inter–Pravo, 2001. – S. 130–141.
14. Uголовное право СССР. Osobennaja chast': Uchebnik / M.I. Bazhanov, V.V. Stashis, V.Ja. Tacij, i dr.; pod. red. M.I. Bazhanova i dr. – K. : Vyshcha shkola, 1989. – 455 s.
15. *Ustimenko V.V.* Special'nyj subekt prestuplenija (ponjatija i vidy): Uchebnoe posobie / V.V. Ustimenko. – Har'kov: Har'kovskij jurid. institut, 1989. – 104 s.
16. *Shevchenko Ja.N.* Pravovoe regulirovanie otvetstvennosti nesovershennoletnih / Ja.N. Shevchenko – K. : Naukova dumka, 1976. – 189 s.
17. Polnyj kurs ugovnogo prava: V 5 t./ Pod red. dokt. jur. nauk, prof., zaslužennogo dejatelja nauk RF A. I. Korobeeva T. 1: Prestuplenie i nakazanie. – SPb: Juridicheskij centr Press, 2008. – 1133 s.
18. Kryminalnyi kodeks Ukrainy vid 2001 r. // Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. – 2001. – № 25–26. – St. 131.
19. Bol'shaja Sovetskaja Jenciklopedija. – M. : Izd-vo «Jenciklopedija», 1975. – T. 9. – 986 s.
20. Filosofskij jenciklopedicheskij slovar' / Gl. redakcija: L.F. Il'ichev, P.N. Fedoseev, S.M. Kovalev, V.G. Panov. – M. : Sov. jenciklopedija, 1983. – 840 s.
21. *Shablin V.A.* Metodologicheskie voprosy pravovedenija / V.A. Shablin. – Saratov: Izd-vo Saratovskogo un-ta, 1972. – S. 13–14.
22. *Jadov V.A.* Sociologicheskoe issledovanie: Metodologija. Programma. Metody / V.A. Jadov. – M., 1987. – 24 s.
23. *Hehel H.V.* Filosofija prava / H.V. Hehel. – M. : Mysl', 1990. – 526 s.
24. *Filinchuk H.H.* Slovnyk terminiv z pytan ekolohii ta bezpeky zhyttia i diialnosti: Navchalnyi posibnyk / H.H. Filinchuk; [red. kolehiia: H.H. Filinchuk, B.H. Chyzhevskiy, V.A. Shyrokov ta in.] – Chernivtsi : Zelena Bukovyna, 2003. – 752 s.
25. *Fejrbah L.* Uголовное право / L. Fejrbah. – SPb. : Medicinskaja tip., 1810. – 486 s.
26. *Piontkovskij A.A.* Uголовно-pravovye vozzrenija I. Kanta, L. Fejrbaha, I. Fihte / A.A. Piontkovskij. – M. : Profobrazovanie, 1971. – 112 s.
27. *Shishov O.F.* Stanovlenie i razvitie nauki ugovnogo prava v SSSR / O.F. Shishov. – M., 1981. – 67 s.
28. *Krasikov Ju.A.* Doktrina rus'kogo ugovnogo prava: istochniki i tendencii razvitija / Ju.A. Krasikov // Sovremennye tendencii razvitija ugovnoj politiki i ugovnogo zakonodatel'stva: Tez. dokl. konf. 27-28 janvarja 1994 g. / Pod red. S.V. Borodina i dr. – M., 1994. – S. 35–36.

29. *Brajnin Ja.M.* Ugolovnaia otvetstvennost' i ee osnovanie v sovetskom ugolovnom prave / Ja.M. Brajnin. – M. : Gosjurizdat, 1963. – 281 s.

30. *Trajnin A.N.* Obshhee uchenie o sostave prestuplenija / A.N. Trajnin. – M. : Gosjurizdat, 1957. – 191 s.

31. *Lejkina N.S.* Sovetskoe ugolovnoe pravo. Chast' obshhaja : Uchebn. posobie / N.S. Lejkina. – L., 1960. – S. 229-234.

32. *Lopashenko N.A.* Jekologicheskie prestuplenija: Kommentarij k glave 26 UK RF / N.A. Lopashenko. – SPb. : Juridicheskij centr Press, 2002. – 802 s.

33. *Piontkovskij A.A.* Prestuplenie v oblasti prirodnyh bogatstv / A.A. Piontkovskij // Kurs sovetskogo ugolovnogogo prava. – T. V. – M. : Nauka, 1971. – S. 513–544.

34. *Pisarev A.* Pravovaja ohrana i zashhita lesov / A. Pisarev // Sovetskaja justicija. 1982. – № 7. – S. 7–10.

35. *Havrysh S.B.* Kryminalna vidpovidalnist za nezakonnju porubku lisu (st. 160 KK URSR) / S.B. Havrysh // Radianske pravo. – 1980. – № 7. – S. 32–33.

36. *Pakutin V.* Otvetstvennost' za nezakonnju vyrubku lesa / V. Pakutin // Soc. zakonnost'. – 1978. – № 11. – S. 40–42.

37. *Matviichuk V.K.* Teoretychni ta praktychni problemy kryminalno-pravovoi okhorony navkolyshnoho pryrodnoho seredovyshcha: [monohrafiia] / V.K. Matviichuk. – K.: Natsionalna akademiia upravlinnia, 2011. – 368 s.

38. *Ozhegov S.I.* Slovar' russkogo jazyka : ok. 5700 slov / Ozhegov S.I.; pod. red. chl.-korr. AN SSSR N.Ju. Shvedovoj. – [19 izd., ispr.]. – M. : Rus. Jaz., 1987. – 846 s.

39. *Dal' V.D.* Tolkovyj slovar' zhivogo velikoruskogo jazyka: V 4 t./ V.I. Dal'. – M. : Gosudarstvennoe izdatel'stvo inostr. i nacional'nyh slovarej, 1955. – T. 4. – 1956. – 583 s.

40. Velykyi tlumachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy (z dod. i dopov.) / [uklad. i holov. red. V.T. Busel]. – K.; Irpin: Perun, 2005. – 1728 s.

41. *Zdravomyslov B.V.* Dolzhnostnye prestuplenija. Ponjatje i kvalifikacija / B.V. Zdravomyslov. – M. : Jurid. lit., 1975. – 168 s.

42. *Matvejchuk V.K.* Utochnenie ponjatija subekta jekologicheskikh prestuplenij na sovremennom jetape razvitija obshhestva i gosudarstva / V.K. Matvejchuk // Problemy borotby zi zlochynnistiu v Ukraini: tezy dopovidei i povidomlen resp. nauk. konf. / AN Ukrainy. Instytut derzhavy i prava im. V.M. Koretskoho. – K., 1992. – S. 62–64.

43. *Pakutin V.* Ugolovno-pravovaja ohrana vod i vozduha ot zagrjaznenij/ V. Pakutin // Soc. zakonnost'. – 1977. – № 6. – S. 40–42.

44. *Havrysh S.B.* Kryminalno-pravova okhorona dovkilla v Ukraini. Problemy teorii, zastosuvannia i rozvytku kryminalnoho zakonodavstva / S.B. Havrysh. – K. : Instytut Zakonodavstva Verkhovnoi rady Ukrainy, 2002. – 636 s.

45. *Perepelytsia O.I., Kyrychko V.M., Tatsii V.Ia.* Zlochyny u sferi hospodarskoi diialnosti / O.I. Perepelytsia, V.M. Kyrychko, V.Ia. Tatsii // Kryminalne pravo Ukrainy. Osoblyva chastyna: pidruchnyk / Iu.V. Baulin, V.I. Borysov, V.I. Tiutiuhin ta in.; za red. prof. V.Ia. Tatsiia, V.I. Borysova, V.I. Tiutiuhina. – 5-te vyd. pererobl. i dopov. – Kh.: Pravo, 2015. – S. 201–265.

46. *Pluhatyr V.S., Kryshevych O.V.* Zlochyny u sferi hospodarskoi diialnosti / V.S. Pluhatyr, O.V. Kryshevych // Naukovo-praktychni komentar Kryminalnoho kodeksu Ukrainy. / D.S. Azarov, V.K. Hryshchuk, A.V. Savchenko [ta in.]; za zah. red. O.M. Dzhuzhi, A.V. Savchenka, V.V. Chernaia. – K. : Yurinkom Inter, 2016. – S. 453–529.

47. *Pan'ko M.M.* Prestuplenija v sfere hozhajstvennoj dejatel'nosti / M.M. Pan'ko // Ugolovnyj kodeks Ukrainy. Kommentarij: Pod redakciej Ju.A. Karmazina i E.L. Strel'cova. – Har'kov, OOO «Odissej», 2001. – S. 437–495.

48. *Andrushko P.P.* Zlochyny v sferi hospodarskoi diialnosti / P.P. Andrushko // Naukovo-praktychnyi komentar do Kryminalnoho kodeksu Ukrainy; za red. S.S. Yatsenka. – K.: A.S.K., 2002. – S. 395–520.

49. *Tatsii V.Ia.* Komentar do st. 199 KK Ukrainy / V.Ia. Tatsii // Kryminalnyi kodeks Ukrainy. Naukovo-praktychnyi komentar : u 2t. T.2. Osoblyva chastyna / Iu.V. Baulin, V.I. Borysov, V.I. Tiuthin ta in.; za zah. red. V.Ia. Tatsiia, V.P. Pshonky, V.I. Borysova, V.I. Tiutiuhina. – Kh.: Pravo, 2013. – S. 236–246.

50. *Dudorov O.O.* Zlochyny v sferi hospodarskoi diialnosti / O.O. Dudorov // Naukovo-praktychnyi komentar Kryminalnoho kodeksu Ukrainy; za red. M.I. Melnyka, M.I. Khavroniuka. – 9-te vyd. pererobl. ta dopov.; – K.: Yurydychna dumka, 2012. – S. 568–719.

51. *Lapshin V.F.* Finansovye prestupleniya (stst. 185-187 UK RF) / V.F. Lapshin // Jeenciklopedija ugovnogo prava. T. 19. Perstupleniya v sfere jekonomicheskoy dejatel'nosti. – Izdanie professora Malinina. – SPb GKA, SPb, 212. – S. 681–822.

52. *Volzhenkin B.V.* Prestupleniya v sfere jekonomicheskoy dejatel'nosti / B.V. Volzhenkin. – SPb.: «Juridicheskij centr Press», 2002. – 641 s.

53. *Jakimov O.Ju.* Prestupleniya v sfere predprinimatel'skoj dejatel'nosti (stst. 169-175 UK RF) / O.Ju. Jakimov // Jeenciklopedija ugovnogo prava. T. 19. Perstupleniya v sfere jekonomicheskoy dejatel'nosti. – Izdanie professora Malinina. – SPb GKA, SPb, 212. – S. 113–421.

54. Pro zaboronu hralnoho biznesu v Ukraini: Zakon Ukrainy vid 15.05.2009 (iz zminamy i dopovnenniamy vnesenymy Zakonom Ukrainy vid 19 travnia 2011 r. № 3383-VI) // Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. – 2011. – № 28. – St. 253

55. Naukovo-praktychnyi komentar do Kryminalnoho kodeksu Ukrainy; pid zah. red. Potebenka M.O., Honcharenka V.H. – K.: «Forum», 2001. – Ch. 2. – 941 s.

56. Pro praktiku zastosuvannia sudamy zakonodavstva pro vidpovidalnist za okremi zlochyny v sferi hospodarskoi diialnosti: Postanova Plenumu Verkhovnoho Sudu Ukrainy № 3 vid 25.04.2003 // Postanovy Plenumu Verkhovnoho Sudu Ukrainy u kryminalnykh spravakh. – K.: Alerta; TsUL, 2011. – S. 187–195.

57. *Strel'cov E.L.* Kommentarij k stat'e 206 UK Ukrainy / E.L. Strel'cov // Ugolovnyj kodeks Ukrainy. Kommentarij; pod. red. Ju.A. Karmazina i E.L. Strel'cova. – Har'kov: OOO «Odisej», 2001. – S. 452–454.

58. Pro zapobihannia ta protydiyy lehalizatsii (vidmyvanniu) dokhodiv, oderzhanykh zlochynnym shliakhom, finansuvanniu teroryzmu ta finansuvanniu rozpovsiudzhennia zbroi masovoho znyshchennia: Zakon Ukrainy vid 14 zhovtnia 2014 roku № 1702-VII (iz zminamy i dopovnenniamy, vnesenymy zghidno iz vidpovidnymy zakonamy) // Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. – 2016. – № 4. – St. 43

59. The Polish Penal Code / edited by candidate of law, assistant professor A 1 Lukashov, and D j, prof N F Kuznetsova introduction by candidate of law, assistant professor A I Lukashov and candidate of law E A Sarkisova, translated from Polish by D A Barilovitch. – St. Petersburg: "Yuridicheskyy Centei Press", 2001.— 234 p.

60. The Bulgarian Penal Code / edited by candidate of Law, assistant professor A.I. Lukashov; introduction by Y.I. Aidarov. – St. Petersburg: "Yuridicheskyy Center – Press", 2001.— 298 p.

61. The Swiss Penal Code / Preface by a member of the Council of Federation the Federal Assembly of the RF. N. Volkov; edited, translated from German, and introduction by Candidate of Law A.V. Serebrennikova. – St. Petersburg: "Yuridicheskyy Center – Press", 2002.— 366 p.

62. THE JAPANESE PENAL CODE / Edited and introduction by Doctor of Law, prof. A.I. Korobeev. – St Petersburg: “Yuridichesky Center – Press”, 2002.— 226 p.

63. Criminal Legislation of Norway / Edited and introductory article by Doctor of Law, professor Yn. V. Golik; translated from Norwegian A.V. Zhmenya. – St. Petersburg: “Yuridichesky Center – Press”, 2002.— 366 p.

Харь І.О. Теоретичні і прикладні проблеми суб'єкта злочинів у сфері господарської діяльності, передбачених стст. 199–201, 203-1, 203-2, 204–205, 205-1, 206, 206-2, 209, 209-1, 210 КК України

У статті досліджуються суб'єкти злочинів у сфері господарської діяльності. Автор з'ясовує теоретичні та прикладні проблеми суб'єкта злочину взагалі і, зокрема, злочинів, передбачених стст. 199–201, 203-1, 203-2, 204–205, 205-1, 206, 206-2, 209, 209-1, 210 КК України, полемізує з існуючими поглядами на ці питання. Крім того, пропонуються авторські визначення суб'єктів злочинів у сфері господарської діяльності, передбачених стст. 199–201, 203-1, 203-2, 204–205, 205-1, 206, 206-2, 209, 209-1, 210 КК України.

Ключові слова: злочини в сфері господарської діяльності, суб'єкт злочину, загальний суб'єкт, спеціальний суб'єкт злочину, неслужбова особа, приватна особа.

Харь И.А. Теоретические и прикладные проблемы субъекта преступлений в сфере хозяйственной деятельности, предусмотренных стст. 199–201, 203-1, 203-2, 204–205, 205-1, 206, 206-2, 209, 209-1, 210 УК Украины

В статье исследуются субъекты преступлений в сфере хозяйственной деятельности. Автор выясняет теоретические и прикладные проблемы субъекта преступления вообще и, в частности, преступлений, предусмотренных стст. 199–201, 203-1, 203-2, 204–205, 205-1, 206, 206-2, 209, 209-1, 210 УК Украины, полемизирует с существующими взглядами на эти вопросы. Кроме того, предлагаются авторские определения субъектов преступлений в сфере хозяйственной деятельности, предусмотренных стст. 199–201, 203-1, 203-2, 204–205, 205-1, 206, 206-2, 209, 209-1, 210 УК Украины.

Ключевые слова: преступления в сфере хозяйственной деятельности, субъект преступления, общий субъект, специальный субъект преступления, неслужебная лицо, частное лицо.

Khar I. Theoretical and Applied Problems of a Subject of Crimes in the Field of Business Activity under Articles 199–201, 203-1, 203-2, 204–205, 205-1, 206, 206-2, 209, 209-1, 210 of the Criminal Code of Ukraine

In this article subjects of crimes in the field of business activity are researched. The author investigates theoretical and applied problems of subject of a crime in general and in particular of crimes under articles 199–201, 203-1, 203-2, 204–205, 205-1, 206, 206-2, 209, 209-1, 210 of the Criminal Code of Ukraine, carries on polemics on the topic. Authentic definition of subjects of crimes in the field of business activity under articles 199–201, 203-1, 203-2, 204–205, 205-1, 206, 206-2, 209, 209-1, 210 of the Criminal Code of Ukraine is also suggested.

Keywords: Crimes in the Field of Business Activity; Subject of a Crime; General Subject; Specific Subject; Nonpublic Individual; Private Individual

Стаття надійшла до редакції 28.07.2016